

Міністерство освіти і науки України
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»

Навчально-науковий інститут економіки

(інститут)

Фінансово-економічний факультет

(факультет)

Кафедра туризму та економіки підприємства

(повна назва)

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА
кваліфікаційної роботи ступеня бакалавра

(бакалавра, магістра)

здобувача вищої освіти Орловської Аліни Володимирівни

(ПІБ)

академічної групи 242-213-1

(шифр)

спеціальності 242 Туризм

(код і назва спеціальності)

за освітньо-професійною програмою «Туризм»

(офіційна назва)

на тему «Розвиток безбар'єрного туризму у місті Самар»

(назва за наказом ректора)

Керівники	Прізвище, ініціали	Оцінка за шкалою		Підпис
		рейтинговою	інституційною	
кваліфікаційної роботи	Герасименко Т.В.			
розділів:				
1. Аналітичний	Герасименко Т.В.			
2. Проектний	Герасименко Т.В.			
Рецензент				
Нормоконтролер	Безугла Л.С.			

Дніпро
2025

ЗАТВЕРДЖЕНО:

завідувач кафедри туризму та
економіки підприємства
(повна назва)

Л.С. БЕЗУГЛА

(підпис) (ініціали та прізвище)

«___» _____ 2025 року

ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу
ступеня бакалавра
(бакалавра, магістра)

здобувача вищої освіти Орловської А. В. академічної групи 242-21з-1
(прізвище та ініціали) (шифр)

спеціальності 242 Туризм
(код і назва спеціальності)

за освітньо-професійною програмою «Туризм»
(офіційна назва)

на тему «Розвиток безбар'єрного туризму у місті Самар»

затверджену наказом ректора НТУ «Дніпровська політехніка» від 01.05.2025 р. № 331-с

Розділ	Зміст	Термін виконання
Аналітичний	Характеристика соціально-економічних та інфраструктурних аспектів становлення безбар'єрного туризму в місті Самар	20.04.2025
Проектний	Перспективи розвитку безбар'єрного туризму в місті Самар	29.05.2025
Оформлення кваліфікаційної роботи бакалавра		06.06.2025

Завдання видано _____
(підпис керівника)

Т.В. Герасименко
(ініціали та прізвище)

Дата видачі 07.04.2025 р.

Дата подання до екзаменаційної комісії 09.06.2025 р.

Прийнято до виконання _____
(підпис здобувача вищої освіти)

А.В. Орловська
(ініціали та прізвище)

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ХАРАКТЕРИСТИКА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ТА ІНФРАСТРУКТУРНИХ АСПЕКТІВ СТАНОВЛЕННЯ БЕЗБАР'ЄРНОГО ТУРИЗМУ В МІСТІ САМАР	7
1.1 Соціально-економічна характеристика міста Самар	7
1.2 Аналіз попиту та пропозиції на туристичні продукти міста Самар	16
1.3 Аналіз безбар'єрного простору у місті Самар	26
РОЗДІЛ 2. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БЕЗБАР'ЄРНОГО ТУРИЗМУ В МІСТІ САМАР	34
2.1 Моніторинг транспортної, готельної та туристичної інфраструктури з метою оцінки доступності туристичних атракцій	34
2.2 Шляхи розвитку безбар'єрного туризму в місті Самар	41
2.3 Соціально-економічна оцінка значущості проєкту «Безбар'єрна екскурсія по місту Самар»	47
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	55

ВСТУП

Актуальність теми кваліфікаційної роботи бакалавра. Безбар'єрний туризм – це ключовий напрямок розвитку сучасної туристичної галузі, що передбачає створення комфортних умов для подорожей людей з особливими потребами, літніх людей, сімей із маленькими дітьми та всіх, хто стикається з фізичними чи іншими обмеженнями. Забезпечення доступності туристичних об'єктів, транспорту, інфраструктури та інформаційних ресурсів сприяє формуванню інклюзивного суспільства та розширенню можливостей для активного відпочинку та культурного збагачення.

Місто Самар має значний туристичний потенціал, який можна використати для розвитку безбар'єрного туризму. Історична та культурна спадщина, природні ландшафти та сучасна інфраструктура можуть бути доступними для всіх категорій туристів за умови впровадження відповідних адаптаційних рішень, сприяючи підвищенню туристичної привабливості міста, залученню нових відвідувачів та розвитку місцевої економіки.

Проблема доступності туристичних послуг є надзвичайно актуальною в умовах сучасного суспільства, яке прагне забезпечити рівні можливості для всіх громадян. В Україні розвиток безбар'єрного середовища ще знаходиться на етапі становлення, а в регіонах, зокрема в місті Самар, існує низка перешкод для реалізації концепції інклюзивного туризму. До них належать недоступна архітектура, відсутність спеціалізованого транспорту, недостатня кількість адаптованих туристичних маршрутів і обмеженість інформації для осіб з особливими потребами.

Розвиток безбар'єрного туризму у Самарі є важливим напрямком соціально-економічного розвитку міста, що відповідає європейським стандартам інклюзивності. Створення сприятливих умов для всіх категорій туристів сприятиме не лише підвищенню якості життя місцевих жителів, а й розширенню туристичного ринку, збільшенню прибутків місцевого бізнесу та формуванню позитивного іміджу міста.

Актуальність, теоретична і практична значущість вказаних питань зумовили вибір теми, мету й завдання кваліфікаційної роботи бакалавра.

Метою кваліфікаційної роботи бакалавра є аналіз соціально-економічних та інфраструктурних умов розвитку безбар'єрного туризму в місті Самар, виявлення проблемних аспектів доступності та розробка рекомендацій щодо розвитку туризму для осіб з особливими потребами.

Досягнення мети обумовило необхідність вирішення таких **завдань**:

– дослідити соціально-економічну характеристику міста Самар з точки зору розвитку туризму;

– проаналізувати попит і пропозицію на туристичний продукт міста з урахуванням потреб різних категорій туристів;

– оцінити рівень безбар'єрного простору в місті Самар та визначити основні проблеми доступності;

– провести моніторинг транспортної, готельної та туристичної інфраструктури для оцінки їх відповідності вимогам безбар'єрного середовища;

– визначити основні напрями та шляхи розвитку безбар'єрного туризму в місті Самар;

– виконати соціально-економічну оцінку значущості проекту «Безбар'єрна екскурсія по місту Самар» та його потенційного впливу на туристичну галузь міста.

Об'єкт дослідження – процес формування безбар'єрного туризму як складової сучасної туристичної галузі міста Самар.

Предмет дослідження – соціально-економічні та інфраструктурні аспекти розвитку безбар'єрного туризму в місті Самар, а також механізми забезпечення його доступності.

Унікальність дослідження полягає в інтегрованому підході до розробки програми безбар'єрних екскурсій по місту Самар, що є новим етапом у розвитку інклюзивного туризму в Україні.

У процесі роботи використано такі методи:

- аналізу і синтезу – для дослідження існуючої інфраструктури та оцінки її доступності для осіб з особливими потребами, а також для розробки рекомендацій щодо удосконалення;

- статистичного аналізу – для оцінки динаміки туристичних потоків, специфіки попиту на безбар'єрні туристичні послуги та ефективності реалізації ініціатив;

- системного підходу – для комплексної оцінки розвитку безбар'єрного туризму та його впливу на соціально-економічний розвиток міста;

- SWOT-аналізу – для виявлення сильних і слабких сторін соціально-економічного розвитку міста Самар з метою визначення перспектив впровадження проєктів, зокрема з розвитку безбар'єрного туризму.

Апробація результатів. Результати дослідження опубліковані у матеріалах IV Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні тенденції розвитку індустрії туризму та гостинності: глобальні виклики», м. Харків, 15 квіт. 2025 р. за темою: «Розвиток безбар'єрного туризму перспективи та виклики у місті Самар» [20].

Практичне значення дослідження полягає в розробці рекомендацій та заходів, спрямованих на розвиток безбар'єрного туризму в місті Самар, що дозволить зробити місто доступнішим для осіб з особливими потребами та підвищити його туристичний потенціал. Основні результати дослідження можуть бути використані: органами місцевого самоврядування для розробки стратегій розвитку безбар'єрного туризму, планування інклюзивних туристичних програм, удосконалення інфраструктури та стимулювання підтримки доступних туристичних послуг; туристичними операторами та підприємцями для створення пропозицій, орієнтованих на потреби осіб з особливими потребами, що дозволить залучити нові туристичні потоки та забезпечити доступність туристичних послуг для більш широкого кола відвідувачів; громадськими організаціями та освітніми закладами для проведення заходів, спрямованих на популяризацію інклюзивного туризму та

підвищення обізнаності про його важливість серед місцевої громади та туристів.

Здійснення запропонованих заходів не лише покращить інклюзивність туристичних послуг у місті Самар, але й надасть соціально-економічний ефект, сприяючи розвитку місцевої економіки та підвищенню якості життя.

Інформаційною базою дослідження були праці провідних вітчизняних і закордонних науковців з питань розвитку безбар'єрного туризму, інклюзивної інфраструктури, соціальних і економічних аспектів туризму, нормативно-правові акти, стратегічні документи щодо розвитку туризму та безбар'єрного простору в Україні та за кордоном, а також програми і стратегії розвитку міста Самар (Новомосковськ) в контексті інклюзивного туризму.

Структура роботи. Відповідно до мети, завдань та логіки дослідження кваліфікаційна робота бакалавра складається зі вступу, двох розділів, висновків та пропозицій і списку використаних джерел. Повний обсяг роботи становить 54 сторінки, 5 рисунків, 15 таблиць, 34 літературних джерела.

РОЗДІЛ 1

ХАРАКТЕРИСТИКА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ТА ІНФРАСТРУКТУРНИХ АСПЕКТІВ СТАНОВЛЕННЯ БЕЗБАР'ЄРНОГО ТУРИЗМУ В МІСТІ САМАР

1.1 Соціально-економічна характеристика міста Самар

Місто Самар (до 19 вересня 2024 р. – м. Новомосковськ) розташоване на заході Дніпропетровської області, у межах Нижньо-Самарського долинно-терасового району степової зони Лівобережного Придніпров'я. З геоморфологічної точки зору територія міста являє собою терасову рівнину, сформовану акумулятивними процесами, яку перетинає річка Самара. Рельєф місцевості складається з платоподібних рівнин, заболочених низин і річкової долини.

Площа міста охоплює 3622,39 га, розподілена за категоріями землекористування наступним чином: житлова забудова – 479,66 га; промислові території – 450,64 га; громадська забудова – 134,34 га; ділянки для комерційного використання (торгівля, громадське харчування, фінансові установи, офісні приміщення) – 23,71 га; технічна інфраструктура – 5,32 га; рекреаційні зони – 1039,64 га; сільськогосподарські угіддя (рілля, багаторічні насадження, пасовища, резервні території) – 1264,86 га; лісові площі – 19,4 га; водні об'єкти – 26,4 га; болотисті території – 39,07 га [18].

Демографічний аналіз населення міста Самар свідчить про стрімке скорочення кількості жителів. За даними реєстру територіальної громади, станом на 12 грудня 2024 р. в місті зареєстровано 61136 осіб. Порівняно з 2021 р., коли населення складало 70230 мешканців, це значне скорочення для громади.

Особливо тривожна тенденція простежується в динаміці останнього року. Згідно з даними Державної міграційної служби України, 9 лютого 2024 ї р. кількість зареєстрованих мешканців у територіальній громаді становила

66280 осіб. Отже, за менш ніж рік чисельність населення зменшилася на 5144 особи.

Житловий фонд громади включає житлові будинки садибного типу та багатоквартирні будинки, що знаходяться в приватній власності мешканців. У межах Новомосковської територіальної громади є 15282 садибних будинків та 217 багатоквартирних житлових споруд.

У місті Самар функціонують три промислові зони, на території яких розташовано 49 ключових підприємств, що відіграють важливу роль в економіці міста. Промисловий комплекс включає чотири великі бюджетоутворюючі підприємства: Новомосковський трубний завод (південний виробничий майданчик), шпалопросочувальний завод, завод залізобетонних і електротехнічних виробів, меблеву фабрику (північний майданчик), а також цех № 1 заводу «Буддеталь» і комунально-складські підприємства (центральний майданчик) [18].

Основна продукція, що виготовляється на підприємствах, включає хлібобулочні вироби, корми для сільськогосподарських тварин, фарби та лаки, столовий посуд, труби різних діаметрів, мастильні матеріали, а також здійснюється розподіл теплоенергії, газу та води.

Останні роки, зокрема 2023-2024 рр., стали складними для промислового сектору міста. Підприємства працюють у складних умовах ринкової нестабільності, значної залежності від експорту, логістичних труднощів, особливо у сфері металургії, високої собівартості продукції та постійного зростання цін на енергоносії. Усі ці фактори ускладнюють забезпечення стабільної роботи промислових підприємств.

Сфера обслуговування у місті знаходиться на прийнятному рівні розвитку. Медична галузь представлена міським центром первинної медико-санітарної допомоги, центральною міською лікарнею та міською стоматологічною поліклінікою.

На даному етапі в місті Самар функціонує велика кількість магазинів, кафе, барів, ресторанів і їдалень, що забезпечують потреби населення. Для

культурного та дозвіллевого відпочинку мешканців працюють палац культури, історичний музей, а також банківські установи.

Основними видами транспорту в місті Самар є автомобільний і залізничний. Довжина автошляхів становить 37,5 км, залізничних колій – 13,4 км. У місті розташована станція Самар Придніпровської залізниці, що є важливим залізничним вузлом регіонального значення з розгалуженням у чотири напрями. Пасажирські перевезення здійснюються щоденно.

Автомобільне сполучення забезпечує міська автостанція (вул. 195 Стрілецької Дивізії, 1а). Внутрішньоміська маршрутна мережа охоплює 10 напрямів, які обслуговують ФОП Заблуда і ТОВ «Новотрансавто» на 18 автобусах, виконуючи 378 рейсів щодня. Розвинена транспортна система є необхідною умовою соціально-економічного розвитку міста. Зростання пасажиропотоку вимагає оптимізації обслуговування, що є результатом співпраці між перевізниками, місцевою владою та громадою. Для підприємців це комерційна діяльність, для населення – доступність і зручність пересування, для держави – джерело надходжень та зайнятості [18].

У зв'язку з військовим станом, введенням комендантської години та проблемами з постачанням дизельного пального, обсяг перевезень пасажирів у першій половині 2024 р. зменшився порівняно з аналогічним періодом минулого року. Ці фактори ускладнюють точне планування очікуваних результатів, але місцеві підприємства сподіваються на поступове збільшення пасажиропотоку. За перші шість місяців 2024 р. пасажирські перевезення склали 431000 осіб.

Культура та духовність є важливими аспектами життя міста Самар, які сприяють формуванню соціальної ідентичності, підвищенню якості життя та збагаченню культурного простору. Основними завданнями в цій сфері є забезпечення доступу громадян до культурних надбань, підтримка мистецької освіти, заохочення творчого розвитку особистості, патріотичне виховання та удосконалення матеріально-технічної бази культурних установ. Динаміка розвитку галузі культуру міста відображена в таблиці 1.1.

До початку війни культура та мистецтво мали важливе значення для міста, завдяки численним культурним подіям, які привертали увагу туристів не тільки з України, але й з інших країн. Ці заходи стали невід'ємною частиною міського життя та сприяли створенню культурного іміджу міста Самар.

Таблиця 1.1 – Основні показники галузі культури у м. Самар

Показники	Одиниця виміру	2022 р.	2023 р.	2024 р.
Кількість закладів культури	один.	11	12	12
Кількість бібліотек	один.	6	6	6
- в тому числі дитячі	один.	2	2	2
Книжковий фонд Публічної бібліотеки Самарської міської територіальної громади	тис.екз.	94,689	92,965	93,522
- в тому числі дитячих	тис.екз.	29,827	31,416	31,695
Кількість закладів дозвілля (парки, будинки культури тощо)	один.	3	4	4

Джерело: [28]

Щорічно у вересні Самар збирає майстрів народного мистецтва з різних куточків України та інших країн на велику виставку-продаж. Ця подія є важливою можливістю для ремісників продемонструвати свої роботи та обмінятися досвідом. Виставка привертає увагу численних туристів і стає платформою для популяризації народного мистецтва.

Майстер-класи, організовані шанованими гостями, викликають великий інтерес серед місцевих жителів. Вони не тільки дозволяють учасникам продемонструвати свої вміння, але й освоїти нові техніки, заходи займають важливе місце в культурній програмі, сприяючи розвитку творчих здібностей та збагаченню культурного досвіду громади.

Майстри народного мистецтва, зокрема ті, хто спеціалізується на Миколаївському розпису, часто організовують виставки до Дня Незалежності України. Під час святкувань місто прикрашають яскравими рушниками, що

створюють урочисту атмосферу та підкреслюють культурну спадщину регіону.

Свято квітів, яке проводять до Дня міста, стало важливою традицією. Це свято підтримують не лише майстри, а й трудові колективи та учні. Яскраві квіткові композиції прикрашають місто, створюючи атмосферу радості і святковості [16].

Розвиток культурної галузі міста Самар вимагає комплексного підходу до вирішення низки важливих питань. Одним із ключових напрямків є забезпечення культурного дозвілля для мешканців через організацію міських заходів і стимулювання творчості серед дітей. Не менш важливою є популяризація місцевих традицій, зокрема Миколаївського розпису, який є важливим елементом культурної спадщини міста.

З іншого боку, інформатизація культурних установ, енергозбереження та поліпшення умов праці також є пріоритетами для забезпечення ефективної роботи культурних закладів. Потрібно забезпечити належний рівень безпеки, охорони праці та захисту майна, а також покращити санітарно-гігієнічні умови для працівників.

Завданням є також покращення системи збору та утилізації побутових відходів, забезпечення безперебійного функціонування установ та підтримання прилеглих територій у належному стані. Окрему увагу слід приділити ремонту інфраструктури – зокрема, зношення бібліотечного фонду та проблеми з покрівлею і опаленням у культурних закладах, таких як міський будинок культури ім. Олесея Гончара та палац культури «Металург».

Нарешті, важливо підвищити рівень інформованості мешканців щодо культурних подій і заохочувати їх до активної участі в культурному житті міста. Це допоможе не лише зберегти, а й розвивати культурну спадщину та традиції Самар.

Фізична культура і спорт мають значущий вплив на життя міста, приносячи соціальні, культурні та економічні вигоди. Основні показники

розвитку фізичної культури та спорту в Новомосковську відображені в табл. 1.2.

Таблиця 1.2 – Основні показники галузі фізичної культури та спорту у м. Самар

Показники	Одиниця виміру	2022 р.	2023 р.	2024 р.
Кількість охоплених всіма видами фізкультурно-оздоровчої діяльності	один.	2185	1600	1900
Кількість населення, охопленого фізкультурно-оздоровчою роботою за місцем проживання	один.	8735	9000	9200
Кількість федерацій з видів спорту	осіб	10	10	11
Кількість спортивних клубів за місцем проживання	один.	18	18	19
Кількість фізкультурних кадрів	осіб	25	27	27
Кількість ДЮСШ/в них учнів	осіб	742	777	780
Підготовлено майстрів спорту, КМС, МСМК, ЗТУ	осіб	–	МС - 1	МС - 3, КМС - 6

Джерело: [28]

Актуальні питання розвитку сфери фізичної культури та спорту у міста Самар включають: невідповідність матеріально-технічної бази сучасним стандартам; відсутність необхідного супроводу для веслувальників під час тренувань на воді, зокрема відсутність тренерських катерів або човнів з підвісним двигуном; недостатнє фінансування та матеріально-технічне забезпечення дитячо-юнацького спорту; зношені вікна та протікання даху в приміщенні «Спорт для всіх»; відсутність доступу до Інтернету в НКДЮСШ; брак спортивного обладнання; низький рівень зацікавленості населення у участі в спортивних заходах; обмежені можливості для перспективних спортсменів продемонструвати свої здібності на обласних та Всеукраїнських змаганнях; підготовка та забезпечення участі міських збірних команд у обласних, національних та міжнародних спортивних змаганнях.

Проведемо SWOT-аналіз міста Самар (табл. 1.3), який дозволить виявити ключові переваги та недоліки, а також виявити потенційні можливості й загрози для розвитку міста, аналіз може стати основою для формулювання проєктів, спрямованих на ефективне використання наявних ресурсів і конкурентних переваг, а також на зниження потенційних ризиків.

Таблиця 1.3 – Аналіз сильних та слабких сторін м. Самар

Сильні сторони	Слабкі сторони
Економічний потенціал	Економічні виклики
Потужний промисловий сектор, що включає легку промисловість, металургію та харчову промисловість. Продукція конкурентоспроможна на національному ринку. Розвинута сировинна база та кваліфіковані кадри. Центр надання адміністративних послуг.	Падіння діяльності деяких підприємств через військові ризики. Втрата трудових ресурсів через міграцію під час війни. Недостатнє фінансування і низька заробітна плата, що стимулює міграцію робочої сили. Висока концентрація великих підприємств без диверсифікації економіки.
Екологічні умови	Екологічні проблеми
Використання новітніх технологій для очистки викидів великими підприємствами. Впровадження енергозберігаючих заходів в муніципальних установах.	Проблеми забруднення через промислову діяльність та бойові дії. Підтоплення територій ґрунтовими водами.
Просторовий потенціал	Транспортні обмеження
Вигідне географічне розташування та наявність важливих транспортних шляхів. Місто має зручну інфраструктуру для розвитку бізнесу.	Відсутність об'їзної дороги та обмеження в розвитку водного транспорту. Відсутність електротранспорту (тролейбуси, трамваї).
Людський потенціал	Соціальні виклики
Розвинена мережа освітніх закладів та медичних установ. Підтримка соціальних виплат та доступ до інклюзивної освіти.	Погіршення демографічної ситуації через збройну агресію. Недостатнє оснащення сучасним медичним обладнанням.
Інфраструктурний розвиток	Інфраструктурні потреби
Наявність необхідних видів транспортної інфраструктури (залізничний вокзал, річковий порт, автобуси з пандусами). Початок реалізації роздільного збору відходів.	Високий рівень зношення комунальних систем, потреба в модернізації водопостачання та каналізації. Зношеність житлового фонду, потреба в капітальному ремонті будівель та інженерних мереж.

Джерело: сформовано автором

Таблиця 1.4 – Аналіз можливостей та загроз м. Самар

Можливості	Загрози
Демографічна та соціальна ситуація	Демографічні та соціальні ризики
Підвищення рівня життя і мінімальної заробітної плати. Покращення медичного обслуговування. Зростання кількості трудових ресурсів завдяки внутрішній міграції.	Збройна агресія російської федерації, обстріли міста з окупованих територій. Руйнування житла, інфраструктури та промислових підприємств через бойові дії. Демографічна криза, зниження чисельності населення.
Технічна інфраструктура та транспорт	Інфраструктурні виклики
Розвиток об'їзної дороги для зменшення інтенсивності руху в місті.	Недостатнє фінансування для капітального ремонту технічної інфраструктури.
Екологічна безпека	Екологічні загрози
Відстеження викидів за допомогою автоматизованих систем моніторингу і запровадження заходів для зменшення забруднення. Зменшення негативного впливу на здоров'я громадян через ефективні заходи з контролю забруднення.	Небезпека від експлуатації ЗАЕС, особливо в разі аварій чи бойових дій. Підвищення ризику техногенної катастрофи через зношені реактори ЗАЕС.
Економіка та бізнес	Економічні загрози
Впровадження енергозберігаючих технологій на підприємствах. Розвиток міжрегіональних та міжнародних зв'язків для покращення соціально-економічних умов. Підтримка малого і середнього бізнесу через міські заходи та ініціативи. Покращення роботи Центру надання адміністративних послуг (ЦНАП).	Збройна агресія російської федерації, що знижує економічну стабільність. Зміни в законодавчій та нормативно-правовій базі, що можуть негативно вплинути на бізнес.
Людський потенціал	Людські виклики
Можливість створення нових спортивних і освітніх установ на вільних територіях. Проекти реконструкції парків та будівництва басейнів для поліпшення умов для громади.	Недостатня кількість закладів охорони здоров'я та спортивної інфраструктури.

Джерело: сформовано автором

Завдяки цьому аналізу місто Самар має можливість зосередитись на пріоритетних напрямках розвитку, в тому числі і на туристичній галузі, що дозволить не лише стабілізувати поточну ситуацію, а й забезпечити стійкий прогрес у довгостроковій перспективі.

1.2 Аналіз попиту та пропозиції на туристичні продукти міста Самар

Туризм – це не лише можливість пізнати нові місця, але й потужний рушій економічного розвитку та соціального благополуччя міста. Самар (колишній Новомосковськ) має унікальний історико-культурний спадок, природні багатства та зручне географічне розташування, що створює сприятливі умови для розвитку туристичної галузі [5]. Інвестиції у цей сектор здатні не лише підвищити економічну стабільність регіону, а й сприяти створенню нових робочих місць, покращенню інфраструктури та формуванню позитивного іміджу міста [7].

Серед ключових завдань для розвитку туризму у місті Самар – створення комфортного середовища для відвідувачів, активне просування туристичних можливостей міста на внутрішньому та міжнародному ринку, а також популяризація міста Самар як привабливого туристичного напрямку, зокрема, необхідно:

- розвивати туристичну інфраструктуру та сервіс;
- покращити маркетингові стратегії та інформаційне забезпечення;
- представляти туристичний потенціал міста на виставках, форумах та конференціях;
- використовувати сучасні цифрові технології, соціальні мережі та ЗМІ для просування бренду міста;
- створити якісний конкурентоспроможний туристичний продукт у співпраці з місцевою громадою та підприємцями [8].

Важливим напрямом є формування впізнаваного бренду міста Самар, який відобразить його унікальність та культурно-історичну спадщину, що передбачає розробку логотипу, туристичних маршрутів, інтерактивних карт та інформаційних матеріалів, а також налагодження партнерських зв'язків з іншими регіонами [11].

Окрім цього, необхідно створити базу даних туристичних об'єктів, яка міститиме детальну інформацію про визначні пам'ятки, музеї, природні зони

та інші локації, що можуть зацікавити гостей. Важливою складовою є також розвиток гастрономічного, екологічного та культурного туризму, що сприятиме розширенню аудиторії відвідувачів [13].

Ефективна реалізація туристичних ініціатив сприятиме підвищенню популярності міста Самар як туристичного напрямку, основними критеріями успіху стануть:

- підвищення обізнаності про місто серед туристів як в Україні, так і за її межами;
- збільшення кількості відвідувачів, зростання попиту на туристичні послуги;
- покращення іміджу міста та зростання позитивних відгуків;
- створення нових робочих місць та зростання доходів місцевого бізнесу [12].

Розвиток туризму в місті Самар – це не просто економічний виклик, а можливість створити місто, яким пишатимуться його мешканці та яке привертатиме увагу гостей з усього світу.

Проаналізуємо попит на туристичний продукт, визначаючи його обсяг та динаміку за показниками прибуття туристів до м. Самар за останні п'ять років (табл. 1.5).

Аналіз даних щодо туристичних прибуттів до міста Самар та Самарівського району за період 2020–2024 рр. дозволяє виявити кілька важливих тенденцій:

У 2024 р. туристичний потік до міста зросла до 1452 осіб, що на 44,5% більше порівняно з 2020 р. (3266 осіб), водночас порівняно з 2023 р., туристичний потік зріс на 25,3%. Це свідчить про відновлення туристичної активності після значного падіння в 2022 р., що може бути пов'язано з пандемією чи іншими зовнішніми чинниками.

Внутрішній туристичний потік зріс на 45,4% у 2024 р. в порівнянні з 2020 р., що є позитивним сигналом для економіки міста, оскільки внутрішній туризм відновлюється.

Таблиця 1.5 – Обсяг та динаміка прибуття туристів до м. Самар та Самарівського району за період 2020-2024 рр.

Показник	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.	Індекс зміни показника, % (2024 р. до 2020 р.)	Індекс зміни показника, %, (2024 р. до 2023 р.)
Туристичний потік, осіб, у тому числі:	3266	1689	61	1159	1452	44,5	125,3
- внутрішні туристи	3005	1604	59	1101	1364	45,4	123,9
- іноземні туристи	261	85	2	58	88	33,7	151,7
Кількість туристів за метою подорожі							
- рекреаційно-лікувальна	2515	1317	46	858	932	37,1	108,6
- культурно-пізнавальна	686	304	14	174	187	27,3	107,5
- інші цілі	65	68	1	128	333	512,3	260,2
Середня тривалість перебування, днів	4	3	4	4	5	125,0	125,0
Загальні витрати туристів, тис. грн.	20157,8	7818,4	376,5	7153,3	11202,2	55,6	156,6

Джерело: складено автором за [28]

Іноземні туристи також показали позитивну динаміку зростання (33,7% порівняно з 2020 р., з 261 осіб до 88 осіб), хоча їх частка все ще залишається невеликою, проте порівняно з 2023 р. іноземний туризм зростає на 51,7%, що є позитивним знаком.

Найбільша частка туристів з метою рекреаційно-лікувальної діяльності (у 2024 р. – 932 особи), що свідчить про важливість цього сегмента для місцевої економіки. Порівняно з 2020 р., цей показник знизився на 37,1%, що можна пояснити різними факторами, включаючи зміни в попиті на лікувальні послуги.

Культурно-пізнавальна мета подорожей також показала зростання на 7,5% порівняно з 2023 р. (187 осіб у 2024 р.).

Зростання числа туристів з іншими цілями (від 65 осіб у 2020 р. до 333 осіб у 2024 р.) свідчить про нові тенденції в попиті на туристичні послуги та зміни в мотиваціях подорожей.

Середня тривалість перебування туристів в 2024 р. становить 5 днів, що на 25% більше, ніж у 2020 р. (4 дні), що свідчить про збільшення кількості туристів, які обирають більш тривалі поїздки до міста.

Загальні витрати туристів зросли на 55,6% у порівнянні з 2020 р. (з 20157,8 тис. грн до 11202,2 тис. грн). Водночас витрати порівняно з 2023 р. зросли на 56,6%, що вказує на збільшення середнього чеку на одного туриста, що є позитивним знаком для економіки міста.

Загалом, дані свідчать про стабільне відновлення туристичного потоку в місто Самар та Самарівський район після значного падіння в 2022 р. Внутрішній туризм поступово зростає, що вказує на позитивні тенденції в розвитку регіональної економіки. Певні виклики все ще існують, зокрема в частині іноземного туризму, але загалом ситуація стабілізується.

Проаналізуємо сезонність туристичних послуг у місті Самар (табл. 1.6). Найвищі індекси сезонності спостерігаються в літній період (червень-серпень) для всіх років, що вказує на найбільший приплив туристів у цей період. Зимовий сезон (грудень-лютий) є найменш активним, особливо в 2022 р., коли туристичний потік значно знизився через пандемічні обмеження. Сезонність туристичного потоку демонструє, що туристи переважно обирають літні місяці для подорожей, в той час як зимовий і весняний періоди мають значно нижчі показники. У 2024 р. спостерігається збільшення туристичного потоку у зимові місяці (1452 осіб у грудні-лютому), що може свідчити про розвиток зимового туризму або зміни в туристичних уподобаннях.

Місто Самар занесене до переліку історичних населених пунктів України як населений пункт, який частково зберіг свій історичний контекст. На його території розташовані 9 архітектурних та містобудівних пам'яток, серед яких 3 мають національне значення, зокрема Пустельно-Миколаївський

Самарський монастир, що знаходиться за межами міста, а також 4 пам'ятки місцевого значення.

Таблиця 1.6 – Туристичний потік та сезонність надання туристичних послуг у м. Самар за період 2020-2024 рр.

Показник	2020 р.		2021 р.		2022 р.		2023 р.		2024 р.	
	туристичний потік, осіб	індекс сезонності	туристичний потік, осіб	індекс сезонності	туристичний потік, осіб	індекс сезонності	туристичний потік, осіб	індекс сезонності	туристичний потік, осіб	індекс сезонності
Всього, у тому числі:	3266	-	1689	-	61	-	1159		1452	-
- грудень- лютий	261	31,97	101	23,9	3	19,7	104	35,9	165	287
- березень- травень	457	56,02	253	59,9	9	59,0	186	64,2	203	32,6
- червень- серпень	2450	300,2	1267	299,7	44	288,2	823	284	1022	40,1
- вересень- листопад	98	12,01	68	16,1	5	32,8	46	15,9	62	201
Середньо- річний туристич- ний потік	817	-	423	-	15	-	290		506	-

Джерело: складено автором за [28]

Окрім того, на території міста збережено 2 об'єкти містобудування місцевого значення. Території архітектурних пам'яток м. Самар визначені відповідно до землевпорядних та облікових документів, а їхні площі наведені в табл. 1.7. Культурні пам'ятки національного значення в місті Самар:

1. Свято-Троїцький собор – архітектурна пам'ятка, побудована в 1775-1780 рр. (охоронний номер 151), розташована на площі Перемоги, 1, охороняється згідно з розпорядженням голови обласної державної адміністрації від 12 квітня 1996 року №158-р.

Таблиця 1.7 – Площа територія пам'яток архітектури міста Самар

Назва пам'ятки	Площа, га
Комплекс Свято-Троїцького собору	0,6
Забудова кварталу 1930-1950 рр. (вул. Сучкова, 15; пл. Героїв, 10; вул. Гетьманська, 31)	7,2
Забудова вул. Шевченко (початок ХХ ст.)	0,32
Навчальний корпус Новомосковського кооперативного коледжу економіки і права	0,77
Всього	8,89
Частка від загальної площі міста Самар (3600,0 га), %	0,002%

Джерело: [28]

2. Дзвіниця Свято-Троїцького собору – архітектурна пам'ятка ХІХ століття (охоронний номер 1082), також знаходиться на площі Перемоги, охороняється відповідно до розпорядження від 12 квітня 1996 року №158-р.

Рисунок 1.1 – Культурні пам'ятки національного значення в місті Самар (Пустельно-Миколаївський Самарський монастир, Свято-Троїцький собор)

Джерело: [16]

3. Пустельно-Миколаївський Самарський монастир (1782-1820 роки, охоронний номер 1081/0) розташований за межами міста та включає наступні об'єкти:

- Миколаївський собор, збудований у 1787 р. (охоронний номер 1081/1).

- братські та настоятельські келії, побудовані між 1816-1820 рр. (охоронний номер 1081/2). Історична територія монастиря охоплює острів, утворений річками Стара Самара та Нова Самара [10].

Пам'ятки місцевого значення:

1. Комплекс забудови кварталу (1930-1950 рр., охоронний номер 162), розташований між вулицями Гетьманською, Сучкова, Калнишевського та площею Героїв. Комплекс є пам'яткою містобудування і охороняється відповідно до розпорядження від 12 квітня 1996 року №158-р.

2. Житлові будинки 1930-1950 рр., що мають архітектурне значення:

- будинок на вул. Сучкова, 15 / Гетьманська, 33 (охоронний номер 163), збудований у 1930-х рр.

- будинок на пл. Героїв, 10 (охоронний номер 164), побудований у 1940-х рр.

- будинок на вул. Гетьманська, 31 (охоронний номер 165), зведений у 1950-х рр.

- забудова на початку ХХ століття на вул. Шевченка, 2, 3, 4, обмежена вул. Гетьманською та площею Перемоги (охоронний номер 6166).

- будівля навчального корпусу Новомосковського кооперативного коледжу економіки та права (1950-ті рр., охоронний номер 167), розташована на вул. Гетьманська, 29.

Археологічні пам'ятки:

Курган, що знаходиться на північ від дороги до села Хащове, поруч зі школою №7 (охоронний номер 4589), має висоту 1,5 м і площу поперечника близько 50*50 м.

Можливі архітектурні об'єкти для взяття на облік:

- будинок історичного музею на вул. Українська, 4, зведений у 1905-1910 рр. в стилі еkleктики з елементами модерну та інших стилів;

- будівля міської ратуші на вул. Гетьманська, 12, побудована в 1908 р., двоповерхова будівля з червоної цегли, оштукатурена;

- будівля чоловічої гімназії (тепер школа №11) на вул. Г. Зелінського, заснована в 1890 р.;

- колишній готель «Франція», збудований у 1880-1885 рр., тепер це будівля ЖЕУ на вул. Паркова, 1 та пл. Перемоги, 14;

- будівля церкви менонітів на вул. Головка, побудована у 1860-1864 рр., тепер використовується як дитяча спортивна школа, виконана в цегляному стилі доби пізнього історизму з романо-готичними елементами.

Історичні будівлі міста не відповідають вимогам для внесення до списку пам'яток культурної спадщини, але вони мають велике значення для міської забудови, формуючи фасади будівель або кутові ділянки кварталів:

- кінотеатр «Модерн» на вулиці Шевченка, 5, побудований у 1867 р., спочатку служив міською біржею. У 1929 р. його переобладнали під кінотеатр «Авангард». Під час війни будівля зазнала значних пошкоджень, але в повоєнні роки була відновлена. На початку 2000-х рр. кінотеатр припинив свою діяльність;

- будівля старого казначейства на вулиці Гетьманській, 6, зведена з цегли в 1868 р., знаходиться праворуч від кінотеатру «Авангард». Це одноповерхова будівля з високим цоколем, яка спочатку виконувала функції міського казначейства;

- «Споконвічний магазин» на вулиці Шевченка, 6, збудований в період з 1830 по 1910 р. з червоної цегли, спочатку був одноповерховим. Нині це двоповерхова будівля, в якій розташований торговий центр «Троянда»;

- будівля жіночої гімназії (ЗОШ №8) на вулиці Шевченка, 8, зведена у 1895 р., тут до 1921 р. був красназнавчий музей, а згодом – школа;

- дім музичної команди на вулиці Кушівській, №57 та №59, побудований у період 1870-1890 рр. як казарми для місцевої музичної команди. Будівля №57 є двоповерховою, а №59 – одноповерховою, вони виконували функції казарми та кімнат для занять і проживання персоналу. Згодом їх передали місцевій поліції;

- садиба Скорика на вулиці Гетьманській, 54, побудована в 1850-1855 рр., спочатку використовувалась як заміський маєток, а після війни тут розмістили казарми артилерійського полку;

- будівля початкової школи на вулиці Гетьманській, 175, зведена у 1908 р. як земська школа. Аналогічну споруду побудували в 1913 р. в селі Кулебівка, де тепер розміщується школа №13;

- будівля ремісничого училища на вулиці Паланочній, 32, збудована в 1885 р. Комплекс доповнили приміщеннями для навчання та майстернями. У 1970-х рр. будівлю перепланували під житлові приміщення;

- будівля залізничного вокзалу, зведена в 1913-1916 рр. під час будівництва Мерефо-Херсонської залізниці, продовжує успішно функціонувати.

Озеленені території міста Самар займають близько 37,65% від загальної площі населеного пункту. Відповідно до генерального плану, їхня загальна площа становить 1363,9 га, що можна вважати прийнятним показником.

До складу зелених зон входять деревні та трав'янисті насадження, розташовані в парках, скверах, вздовж вулиць і на територіях підприємств. Окрім того, до цієї категорії належать насадження, що виконують охоронні та захисні функції, зокрема ті, що знаходяться на землях природно-заповідного фонду, рекреаційних територіях, історико-культурних зонах, ділянках лісогосподарського призначення та у межах водного фонду.

Центральний міський парк імені Сучкова є основним зеленим простором міста, який включає атракціони, пляж, дитячі та спортивні майданчики, набережну та інші цікаві об'єкти для відпочинку.

«Молодіжний острів», розташований на перехресті вулиць Паланочної та Бориса Джонсона, пропонує зони для релаксації, пляжі та місця для риболовлі. Планована реконструкція, що мала відбутися у 2022 р., була відкладена через російське вторгнення.

Площа Героїв після реконструкції стала популярним місцем відпочинку завдяки фонтану, дитячим зонам та зоні Wi-Fi.

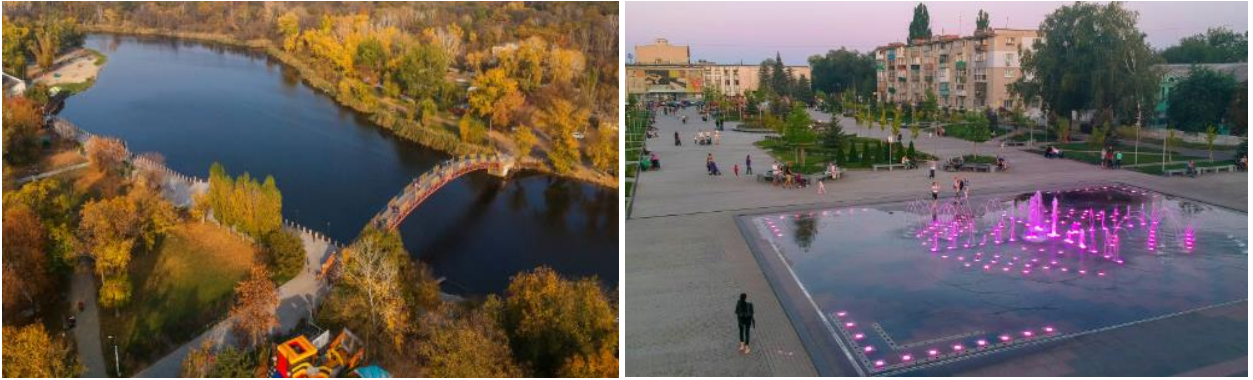

Рисунок 1.2 – Сучасні туристичні атракції міста (Центральний міський парк імені Сучкова, Площа Героїв)

Джерело: [16]

На кінець 2023 р. в місті працювало 9 закладів для колективного розміщення, здатних прийняти понад 400 осіб. У 2023 р. місто відвідало майже 1,5 тисячі туристів.

За рівнем комфорту готельний сектор міста Самар є лідером серед міст Дніпропетровської області. В місті функціонують тризіркові готелі «Наш готель», «BEST-готель», «Relax», «Турист», «Султан», а також чотиризірковий «Ермітаж».

Ринок готельних послуг у місті потребує вдосконалення, оскільки розвиток готельної інфраструктури є важливим напрямом для обслуговування туристів та організованих груп.

Аналіз ресторанної та кавової індустрії міста Самар показує, що в місті розвинута гастрономічна сцена, яка пропонує різноманітні послуги, що відповідають різним смакам.

Кав'ярні «Dark Horse Coffee Roasters», «Woolyk.coffee.bar», «Шоколад» і «Kusika», розташовані в центрі, створюють затишну атмосферу для приємного відпочинку та насолоди кавою.

Кафе «GARDEN-restobar», «Їли-Пири», «Фаворит» та «У мами на дачі» мають стильний інтер'єр, великий вибір страв і напоїв, а також високу оцінку за якість обслуговування.

Ресторани «Каспій», «Султан», «Trickster bar» і «Inside» забезпечують різноманітне меню з особливим акцентом на атмосферу та сервіс.

Місто також пропонує велику кількість суши-барів, піцерій та пекарень, що задовольняють різноманітні смакові вподобання.

Ця різноманітність закладів харчування робить місто привабливим для гастрономічних туристів та забезпечує великий вибір страв для різних смаків.

Система просування туристичних продуктів на українському та обласному ринках розвивається поступово. Основним органом, що займається цими питаннями, є Управління культури, спорту та туризму Новомосковського виконавчого комітету.

1.3 Аналіз безбар'єрного простору у місті Самар

Розвиток безбар'єрного простору є важливою складовою соціальної та економічної інтеграції осіб з обмеженими можливостями, а також ключовим фактором забезпечення рівних прав та можливостей для всіх верств населення. У контексті туризму безбар'єрність забезпечує доступність туристичних послуг і інфраструктури для людей з інвалідністю, літніх осіб, а також для інших груп населення, які мають специфічні потреби [27]. Зважаючи на значення туризму як одного з основних драйверів економічного розвитку та соціальної інтеграції, питання створення безбар'єрного середовища набуває особливої актуальності в умовах сучасних викликів та трансформацій у сфері суспільного життя [8].

Перед тим, як запропонувати заходи з розвитку безбар'єрного туризму в місті Самар, необхідно здійснити комплексний аналіз наявних програмних документів, що регулюють розвиток безбар'єрного простору на національному та місцевому рівнях. Врахування чинних нормативно-правових актів, а також стратегій і планів розвитку інклюзивної інфраструктури є необхідною умовою для формулювання рекомендацій щодо покращення доступності туристичних об'єктів та послуг.

Аналіз програмних документів, таких як Національна стратегія створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 року [17], розпорядження органів місцевого самоврядування, а також місцеві плани щодо розвитку інфраструктури доступності, дозволяє оцінити поточний стан безбар'єрного середовища та визначити прогалини і перспективи розвитку у сфері безбар'єрного туризму. Зважаючи на міжнародний досвід та дослідження в галузі інклюзивного туризму, цей аналіз стане основою для подальших пропозицій щодо вдосконалення безбар'єрної інфраструктури в місті Самар.

Аналіз стратегії та планів розвитку безбар'єрного простору у місті Самар ґрунтується на виконанні нормативних актів та урядових розпоряджень, зокрема Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» та Кабінет Міністрів України від 25.04.2023 № 372-р, що затверджує план заходів на період 2023-2024 рр. для реалізації Національної стратегії щодо безбар'єрного простору.

У рамках реалізації Національної стратегії, яка затверджена розпорядженням Кабміну України від 14.04.2021 № 366-р, місто Самар активно розробляє план заходів для створення доступного середовища для всіх соціальних груп «План заходів із впровадження безбар'єрного простору у місті Новомосковськ на 2023-2024 роки» [24]. У цьому контексті реалізуються наступні напрями, спрямовані на досягнення всіх видів безбар'єрності.

1. Фізична безбар'єрність – місто активно працює над тим, щоб об'єкти фізичного оточення та транспорт були доступними для всіх громадян, незалежно від їхнього віку, здоров'я, інвалідності, майнового стану чи місця проживання, у стратегічних цілях виділяється:

- запровадження системи моніторингу та контролю доступності об'єктів фізичного середовища;
- актуалізація та оновлення об'єктів та транспортної інфраструктури відповідно до сучасних стандартів доступності;
- підвищення кваліфікації фахівців у галузі містобудування, архітектури та транспорту щодо стандартів доступності.

2. Інформаційна безбар'єрність – забезпечення рівного доступу до інформації є важливим аспектом розвитку безбар'єрного середовища, стратегічні цілі включають:

- доступність інформації, що транслюється телерадіоорганізаціями, для всіх верств населення;

- залучення різних форматів інформації (шрифт Брайля, велике шрифту, аудіодискрипція, переклад жестовою мовою, субтитрування).

3. Цифрова безбар'єрність – місто планує забезпечити доступ до швидкісного Інтернету та цифрових послуг для всіх громадян, незалежно від їх соціального статусу. Стратегічна мета – забезпечення доступу до швидкісного Інтернету та цифрових послуг для всіх громадян.

4. Суспільна та громадянська безбар'єрність – особливу увагу приділено створенню умов для рівноправної участі громадян у житті суспільства, розвитку громадянської активності та доступу до публічних послуг, що відповідають міжнародним стандартам: забезпечення рівних прав для різних соціальних груп; доступ до публічних та соціальних послуг для всіх громадян; стимулювання фізичної активності населення через доступ до громадських послуг.

5. Освітня безбар'єрність – забезпечення рівних можливостей для отримання освіти для всіх верств населення, стратегічні цілі передбачають:

- задоволення освітніх потреб населення через освіту впродовж життя;
- розвиток інклюзивної освіти, яка сприяє розкриттю потенціалу кожної особи.

6. Економічна безбар'єрність – місто активно працює над створенням умов для працевлаштування та розвитку підприємництва для осіб із різними фізичними можливостями та соціальним статусом. Забезпечення доступу до ресурсів для працевлаштування та зайняття підприємницькою діяльністю для всіх громадян [24].

Вищезазначені плани розвитку мають стати основою для формування інклюзивного середовища в місті Самар, забезпечення доступу до всіх сфер

життя для різних груп населення та сприяння соціальної рівності. Приклади впровадження ініціатив у сфері безбар'єрного простору міста Самар наведені на рис. 1.3.

Аналіз чисельності осіб з інвалідністю серед працюючих та відвідувачів (клієнтів, тих, хто навчається) табл. 1.8, свідчить про суттєву потребу в адаптації фізичного середовища та послуг для забезпечення їхнього комфортного доступу.

Загальна кількість працюючих осіб з інвалідністю у місті становить 84 особи, з яких 9 осіб пересуваються на кріслах колісних, 4 мають порушення зору, а 71 особа має інші порушення.

Рисунок 1.3 – Приклади впровадження ініціатив у сфері безбар'єрного простору міста Самар

Джерело: [16]

Чоловіки складають лише 19% (16 осіб) серед працюючих осіб з інвалідністю, що свідчить про їх нижчий рівень залученості у професійну діяльність порівняно з жінками (81% або 68 осіб).

Відносно невелика частка осіб із порушеннями зору та слуху серед працюючих вказує на можливі бар'єри у доступі до працевлаштування, зокрема недостатню адаптацію робочих місць та інформаційного середовища. Загальна кількість осіб з інвалідністю серед відвідувачів, клієнтів та тих, хто навчається становить 5479 осіб, що свідчить про значний рівень потреби в безбар'єрних умовах у громадських закладах. Серед них 176 осіб пересуваються на кріслах колісних, 34 мають порушення зору, 32 – порушення слуху, а 5237 – інші порушення.

Частка чоловіків серед цієї категорії складає 531 особу (9,7%), а жінок – 4948 осіб (90,3%), що може свідчити про більш активну соціальну взаємодію жінок або ж про особливості демографічного розподілу населення міста.

Таблиця 1.8 – Кількість осіб з інвалідністю у м. Самар станом на 31.12.2024 р.

Кількість осіб	Усього осіб з інвалідністю	з них			
		пересуваються на кріслах колісних	з порушенням зору	з порушенням слуху	мають інші порушення
Кількість осіб серед працюючих					
Усього, з них:	84	9	4	–	71
- чоловіки;	16	3	–	–	13
- жінки.	68	6	4	–	58
Кількість осіб серед відвідувачів (клієнтів, тих, хто навчається)					
Усього, з них:	5479	176	34	32	5237
- чоловіки;	531	53	12	12	454
- жінки.	4948	123	22	20	4783

Джерело: [24]

Ключові виклики та перспективи створення безбар'єрного простору у місті:

- висока кількість осіб з інвалідністю серед відвідувачів та тих, хто навчається свідчить про необхідність розширення доступності навчальних закладів, громадських просторів та сервісів;

- значна частка осіб з інвалідністю, що пересуваються на кріслах колісних, вимагає розвитку інфраструктури, включаючи пандуси, ліфти та безбар'єрний громадський транспорт;

- наявність осіб із порушеннями зору та слуху вказує на потребу в тактильних, аудіовізуальних та цифрових рішеннях для покращення їхньої взаємодії з навколишнім середовищем;

- невелика кількість осіб з інвалідністю серед працевлаштованих може свідчити про бар'єри в доступі до робочих місць та потребу в інклюзивних програмах працевлаштування.

Рекомендації для покращення безбар'єрного середовища у місті Самар:

- розширити програми адаптації робочих місць для осіб з інвалідністю, особливо для людей із порушеннями зору та слуху;

- покращити доступність навчальних закладів та громадських просторів шляхом облаштування безбар'єрного середовища;

- впровадити інклюзивні інформаційні технології для осіб з вадами зору та слуху, зокрема звукові індикатори, шрифт Брайля, цифрові застосунки тощо;

- здійснювати регулярний моніторинг доступності громадських об'єктів для осіб з інвалідністю, забезпечуючи поступову модернізацію інфраструктури.

Врахування потреб різних категорій осіб з інвалідністю та впровадження інклюзивних рішень дозволить суттєво покращити якість життя в місті та створити умови для безбар'єрного простору. Результати оцінки безбар'єрності міської інфраструктури в місті Самар демонструють наявність значних викликів для розвитку безбар'єрного туризму. Туристи з обмеженими можливостями стикаються з низкою перешкод, пов'язаних із фізичним доступом до об'єктів туристичної та громадської інфраструктури.

Таблиця 1.9 – Результати обстеження та оцінки рівня безбар'єрності об'єктів фізичного оточення та доступності послуг для осіб з інвалідністю, проведені місцевими органами з питань містобудування та архітектури

Результати моніторингу	Загальна кількість об'єктів	Кількість об'єктів, що обстежено	Оцінка безбар'єрності об'єктів фізичного оточення і послуг для осіб з інвалідністю, відсотків		
			безбар'єрні	частково безбар'єрні	бар'єрні
Об'єкти, що обстежено, з них:	64	59	29	4	26
Будівель для розміщення евакуйованих осіб	1	1	–	100% (1)	–
Споруд цивільного захисту	18	18	100% (18)	–	–
Закладів охорони здоров'я	8	8	100% (8)	–	–
Закладів освіти	28	28	–	7% (2)	93% (26)
Центрів надання адміністративних послуг	1	1	–	100% (1)	–
Залізничних вокзалів	1	0	–	–	–
Автовокзалів	2	0	–	–	–
Будівель надавачів соціальних послуг	2	2	100% (2)	–	–
Будівель органів державної влади (центральных та місцевих) та органів місцевого самоврядування	3	1	100% (1)	–	–
Фінансових установ	21	12	–	100% (9)	–
Спортивних комплексів та споруд спортивного призначення	7	5	–	–	100% (7)

Джерело: [24]

1. Доступність транспортної інфраструктури – відсутність обстежень залізничних вокзалів та автовокзалів унеможлиблює оцінку їхньої відповідності стандартам безбар'єрності, є критичною проблемою, оскільки транспортні вузли відіграють ключову роль у забезпеченні туристичних потоків. Невизначеність у цьому питанні може стримувати розвиток туризму для осіб з інвалідністю.

2. Доступність туристичних об'єктів та послуг: лише 49% обстежених об'єктів визнані безбар'єрними, що суттєво обмежує можливості туристів з інвалідністю; заклади освіти, які можуть використовуватися для проведення

екскурсій та культурно-освітніх заходів, у більшості випадків не відповідають вимогам безбар'єрності (93% – бар'єрні); спортивні комплекси, що можуть виступати як туристичні об'єкти для активного відпочинку, у більшості випадків відповідають стандартам безбар'єрності (100% із п'яти перевірених об'єктів).

3. Доступність готельної та соціальної інфраструктури:

- у місті є окремі адаптовані будівлі для розміщення осіб, зокрема прихистки для внутрішньо переміщених осіб. Проте загальна кількість об'єктів готельної інфраструктури не оцінювалася, що не дає змоги визначити рівень їхньої відповідності стандартам безбар'єрності;

- будівлі органів влади та фінансових установ демонструють високий рівень доступності, що позитивно впливає на організацію туристичних поїздок та отримання необхідних послуг туристами з інвалідністю.

Загальні виклики та перспективи безбар'єрного туризму: наявність великої кількості бар'єрних об'єктів свідчить про недостатню увагу до питань безбар'єрного середовища у містобудівній політиці; відсутність обстеження ключових транспортних вузлів та туристичних об'єктів (музеїв, готелів, ресторанів, парків) ускладнює розробку стратегії розвитку безбар'єрного туризму; позитивним є те, що соціальні послуги, медичні установи та фінансові інституції демонструють високий рівень доступності, що створює передумови для подальшої адаптації міської інфраструктури до потреб туристів з інвалідністю [4, 6].

Рекомендації для розвитку безбар'єрного туризму у місті Самар: провести додатковий моніторинг транспортної, готельної та туристичної інфраструктури для оцінки їхньої доступності; розробити план заходів із модернізації туристичних об'єктів, враховуючи потреби осіб з інвалідністю; впровадити програму підвищення обізнаності підприємців туристичної сфери щодо стандартів безбар'єрності та можливостей їхньої реалізації; посилити контроль за дотриманням норм безбар'єрності при реконструкції та будівництві нових об'єктів [2].

РОЗДІЛ 2

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БЕЗБАР'ЄРНОГО ТУРИЗМУ В МІСТІ САМАР

2.1 Моніторинг транспортної, готельної та туристичної інфраструктури з метою оцінки доступності туристичних атракцій

Забезпечення безбар'єрності у сфері туризму є одним із ключових аспектів розвитку інклюзивного середовища, що сприяє залученню ширшої аудиторії, зокрема осіб з інвалідністю, маломобільних груп населення та сімей з дітьми. Доступність туристичної інфраструктури, включаючи транспорт, заклади розміщення, харчування та туристичні об'єкти, визначає рівень комфортності перебування в місті та його конкурентоспроможність на туристичному ринку [23, 29].

Відповідно до Методичних рекомендацій з питань формування безбар'єрності в туризмі [15] (Державне агентство розвитку туризму України) [9], було проведено моніторинг транспортної, готельної та туристичної інфраструктури міста Самар для оцінки їхньої доступності. У межах дослідження здійснено опитування представників закладів розміщення та харчування, до якого долучилося 6 закладів розміщення та 16 закладів харчування. Результати моніторингу дозволять виявити наявні бар'єри, проаналізувати рівень пристосованості туристичних об'єктів до потреб маломобільних груп населення та розробити рекомендації щодо подальшого розвитку інклюзивної туристичної інфраструктури міста Самар.

Результати проведеного опитування (табл. 2.1) засвідчили низький рівень безбар'єрності закладів розміщення та харчування у місті Самар. Більшість суб'єктів туристичної діяльності не відповідають вимогам нормативних документів щодо інклюзивності, а також не мають відповідних пристосувань для забезпечення комфортного перебування осіб з інвалідністю та маломобільних груп населення.

Таблиця 2.1 – Результати опитування закладів розміщення та харчування у місті Самар щодо стану фізичної доступності, % опитувальних

Питання анкети	так	частково	ні
Наявність у суб'єкта документа, який підтверджує його відповідність хоча б одному з таких документів ДБН В.2.2-40:2018 «Інклюзивність будівель і споруд» або ISO Standard 21902	6,4	2,2	91,4
Суб'єкт туристичної діяльності застосовує міжнародні символи доступності для осіб з інвалідністю	8,0	18,7	73,3
Вхід на територію безпроблемний (ширина хвіртки мінімально 90 см; відсутність в проході сходів чи порогів тощо; відсутність бар'єрів в місцях перетину тротуару із заїздом у ворота)	14,3	14,7	71,0
Суб'єкт туристичної діяльності має ліфт, що функціонує (за наявності технічної можливості розміщення ліфту у будівлі)	9,2	0,8	90,0
Суб'єкт туристичної діяльності має наявні підйомні механізми чи інші прилади розумного пристосування біля сходів (у разі відсутності пандусу)	1,3	2,4	96,3
Будь-які прозорі конструкції на шляхах руху до будівлі мають відповідне контрастне маркування (у разі наявності таких конструкцій)	7,8	7,5	84,6
Обладнаний номер для осіб з інвалідністю	7,7	16,2	76,1
Адаптований сайт для забезпечення інформаційної безбар'єрності	7,9	11,9	80,2
Шляхи евакуації в будівлі є доступними для осіб з інвалідністю	5,4	14,1	80,5
Суб'єкт туристичної діяльності передбачив відокремлені місця для паркування транспортних засобів осіб з інвалідністю (за наявності парковки)	18,5	6,2	75,3
Сходи, на вході до будівлі, облаштовані пандусом, що має поручні з обох боків, в тому числі простір для маневрування крісла колісного (за наявності сходів)	6,2	10,1	83,7
Сходи, на вході до будівлі, безпечні (не слизькі), прості у користуванні, їх початок та закінчення мають контрастне маркування (за наявності сходів)	9,9	15,7	74,4
Ліфт, оснащений сигналами звукового супроводу та дублювання позначень поверхів шрифтом Брайля (за наявності технічної можливості розміщення ліфту у будівлі)	0,6	1,9	97,4
Суб'єкт туристичної діяльності застосовує вказівні таблички шрифтом Брайля (біля кожних дверей)	7,1	14,9	78,0
Наявність доступної універсальної kabіни туалету	8,5	11,3	80,2
Система безпеки і евакуації доступна для усіх осіб з МГН	7,3	10,5	82,2
Обізнаний персонал з правилами та етикетом приймання осіб з МГН	22,1	4,5	73,4

Джерело: сформовано автором

Зокрема, лише 6,4% закладів мають документальне підтвердження відповідності нормам інклюзивності (ДБН В.2.2-40:2018 або ISO 21902), тоді як 91,4% не мають жодних підтверджуючих документів.

Основні проблеми доступності у м. Самар:

- відсутність безбар'єрного входу – 71% закладів мають вхідні групи, що створюють перешкоди для маломобільних осіб;

- недостатня адаптація внутрішнього простору – 96,3% закладів не мають підйомних механізмів або пристроїв розумного пристосування біля сходів, а 90% не оснащені ліфтами;

- відсутність спеціальних номерів – лише 7,7% закладів розміщення мають обладнані номери для осіб з інвалідністю;

- недостатня інформаційна доступність – 80,2% суб'єктів туристичної діяльності не мають адаптованих сайтів, а 78% не використовують вказівні таблички зі шрифтом Брайля.

- низький рівень доступності санітарних зон – лише 8,5% закладів облаштовані універсальними туалетними кабінами;

- обмежена доступність шляхів евакуації – 80,5% закладів не мають пристосованих шляхів евакуації для осіб з інвалідністю;

- низький рівень підготовки персоналу – лише 22,1% працівників обізнані з правилами та етикетом приймання осіб з маломобільних груп населення.

Попри низький загальний рівень безбар'єрності, 18,5% закладів передбачили спеціальні місця для паркування осіб з інвалідністю, що є позитивною тенденцією.

Отримані результати свідчать про необхідність розробки та впровадження заходів із покращення безбар'єрності у сфері гостинності міста Самар. Важливими напрямками роботи є адаптація входів і внутрішніх приміщень закладів, підвищення інформованості та підготовки персоналу, а також впровадження сучасних рішень для створення комфортного середовища для всіх категорій туристів [25].

Результати аналізу транспортної інфраструктури міста Самар свідчать про значні обмеження у доступності для осіб з інвалідністю та маломобільних груп населення. Більшість елементів транспортної системи міста не обладнані

необхідними засобами безбар'єрного доступу, що ускладнює пересування містом для громадян, які потребують додаткових умов комфорту.

Основні проблеми транспортної доступності у місті Самар:

- відсутність пристосованого громадського транспорту – більшість автобусів, маршрутних таксі та іншого міського транспорту не мають низькопідлогових конструкцій, пандусів чи спеціальних місць для осіб з інвалідністю;

- необлаштовані зупинки громадського транспорту. Більшість зупинок не мають тактильних направляючих плит, візуальних та звукових інформаційних табло, а також зручних зон для посадки і висадки пасажирів на кріслах колісних;

- проблеми з пішохідною інфраструктурою – вулиці міста часто не облаштовані пониженими бордюрами та відповідними пішохідними переходами з контрастним маркуванням. Також на багатьох ділянках відсутні пандуси та зручні спуски;

- обмежена доступність залізничної та автовокзальної інфраструктури. Станції та платформи не забезпечені підйомниками чи іншими адаптованими засобами для пересування осіб з інвалідністю.

Низький рівень транспортної доступності м. Самар є серйозною перешкодою для розвитку інклюзивного туризму та мобільності місцевого населення. Покращення ситуації потребує комплексного підходу, включаючи модернізацію громадського транспорту, облаштування зупинок і тротуарів відповідно до стандартів безбар'єрності, а також підвищення обізнаності водіїв і транспортних операторів щодо потреб маломобільних груп населення.

У процесі оцінки доступності культурних пам'яток національного значення в місті Самар було виявлено, що більшість історичних об'єктів не обладнані елементами безбар'єрного простору, що значно обмежує можливість їх відвідування особами з інвалідністю та маломобільними групами населення.

Свято-Троїцький собор, архітектурна пам'ятка XVIII століття, є одним із найвизначніших історичних об'єктів міста. Проте, доступність території та входу до будівлі для осіб з інвалідністю є обмеженою через відсутність пандусів, ліфтів та тактильного маркування.

Дзвіниця Свято-Троїцького собору, яка є складовою архітектурного комплексу, також не має належних елементів безбар'єрності. Вхідні групи не обладнані пандусами, що ускладнює доступ для осіб, які пересуваються на кріслах колісних.

Пустельно-Миколаївський Самарський монастир є унікальним історичним комплексом, розташованим за межами міста, його територія охоплює кілька об'єктів, зокрема:

- Миколаївський собор – єдиний об'єкт, де передбачено пандуси для полегшення доступу маломобільних осіб.

- братські та настоятельські келії – не мають пристосувань для осіб з інвалідністю, що створює суттєві бар'єри для їх відвідування.

Острівне розташування монастиря між річками Стара Самара та Нова Самара також створює певні логістичні труднощі для осіб з порушеннями опорно-рухового апарату.

Загалом, культурні пам'ятки національного значення в місті Самар мають низький рівень доступності для осіб з інвалідністю. Відсутність базових елементів безбар'єрності, таких як пандуси, тактильне маркування, адаптовані входи та інформаційні матеріали, ускладнює їх відвідування. Для покращення ситуації необхідно розробити заходи з адаптації цих об'єктів відповідно до сучасних стандартів інклюзивності, що сприятиме розвитку безбар'єрного туризму в регіоні.

Історико-краєзнавчий музей ім. П. Калнишевського в місті Самар є одним із небагатьох об'єктів культурної спадщини, що враховує потреби осіб з інвалідністю та маломобільних груп населення.

Елементи безбар'єрності музею:

- вхідний пандус, що забезпечує доступ до будівлі особам, які пересуваються на кріслах колісних;
- елементи внутрішньої адаптації, що дозволяють комфортне пересування всередині музею;
- підписані експонати шрифтом Брайля, що робить виставковий матеріал доступним для людей з порушенням зору.

Рисунок 2.1 – Приклад елементів безбар'єрності у Самарівському історико-краєзнавчому музеї ім. П. Калнишевського

Джерело: [19]

На відміну від більшості культурних пам'яток міста, історико-краєзнавчий музей ім. П. Калнишевського є одним із небагатьох прикладів доступного туристичного простору. Наявність пандуса, адаптованих інтер'єрних рішень та інформаційної доступності свідчить про його відповідність сучасним стандартам інклюзивності та безбар'єрності. Цей досвід може стати позитивним прикладом для інших культурних та історичних об'єктів міста.

У місті Самар серед громадських просторів, що враховують потреби осіб з інвалідністю, слід відзначити Центральний міський парк ім. Сучкова та пл. Героїв, елементи безбар'єрності:

- центральний міський парк ім. Сучкова – основна зелена зона міста, що включає атракціони, пляж, дитячі та спортивні майданчики, набережну та інші місця відпочинку. Для зручного пересування осіб на кріслах колісних територія парку обладнана пандусами та зручними широкими доріжками;

- площа Героїв – після реконструкції стала популярною локацією завдяки фонтану, дитячим зонам та зоні Wi-Fi. Важливим аспектом є наявність пандусів, що забезпечують доступність для маломобільних груп населення.

Реконструкція громадських просторів у місті Самар враховує основні принципи безбар'єрності, що дозволяє забезпечити комфортний відпочинок для всіх категорій населення, включаючи осіб з інвалідністю. Центральний парк і Площа Героїв є позитивними прикладами адаптації міського середовища до інклюзивних стандартів.

Результати моніторингу транспортної, готельної та туристичної інфраструктури міста Самар показують, що доступність для осіб з особливими потребами залишає бажати кращого. Більшість об'єктів і інфраструктурних елементів потребують значного покращення для забезпечення безбар'єрного середовища. Транспортна доступність, готельні установи та туристичні об'єкти вимагають комплексного підходу до створення умов для зручності пересування осіб з обмеженими можливостями, зокрема через встановлення пандусів, ліфтів та спеціальних підйомників, а також забезпечення доступу до інформації за допомогою сучасних технологій.

Також варто зазначити, що хоча певні об'єкти в місті, такі як культурні пам'ятки, музеї та громадські простори, забезпечують певні елементи безбар'єрного доступу, більшість з них не мають комплексних рішень для всіх категорій осіб з особливими потребами. Тому для забезпечення доступності на рівні міської інфраструктури необхідно впроваджувати конкретні заходи, спрямовані на адаптацію середовища для людей з різними потребами, що

дозволить створити комфортні умови для їхнього активного та незалежного участі в суспільному житті.

2.2 Шляхи розвитку безбар'єрного туризму в місті Самар

У контексті розвитку безбар'єрного туризму в місті Самар одним із перспективних напрямів є організація безоплатних екскурсій, спеціально розроблених для осіб з порушеннями слуху, зору, а також для маломобільних груп населення. Такий підхід відповідає концепції інклюзивного туризму, що передбачає створення рівних можливостей для участі в культурних, пізнавальних та рекреаційних заходах для всіх громадян, незалежно від їхніх фізичних обмежень [26].

Ці екскурсії будуть враховувати потреби різних категорій осіб, зокрема, передбачати наявність супроводжуючих, доступність інформаційних матеріалів шрифтом Брайля для людей з порушенням зору, використання жестових перекладачів або субтитрування для осіб з порушеннями слуху. Крім того, екскурсії будуть організовані таким чином, щоб враховувати фізичні можливості маломобільних осіб, зокрема, забезпечувати наявність пандусів і спеціальних місць для відпочинку.

Такі заходи не лише сприяють пізнавальній діяльності та розширенню культурних горизонтів осіб з особливими потребами, але й мають реабілітаційний ефект [32, 33]. Участь у подібних екскурсіях дозволяє не лише отримати нові знання про місто, але й підвищити соціальну інтеграцію людей з особливими потребами, покращити їх психологічний стан та допомогти у розвитку навичок самообслуговування. Безбар'єрний туризм також має важливе значення для зміцнення соціальної відповідальності та інклюзивності міського середовища, сприяючи створенню більш доступного та комфортного простору для всіх категорій громадян [31, 34].

Маршрут екскурсії охоплює кілька історичних і культурних локацій, кожна з яких додає новий елемент до загальної картини історії та культури регіону.

Нижче наведено аналіз маршруту з кожною точкою зупинки (табл. 2.2): протяжність маршруту – 1,5 км; загальний час маршруту – 40 хвилин на переміщення, 40 хвилин на зупинки; загальна тривалість квесту – 80 хвилин.

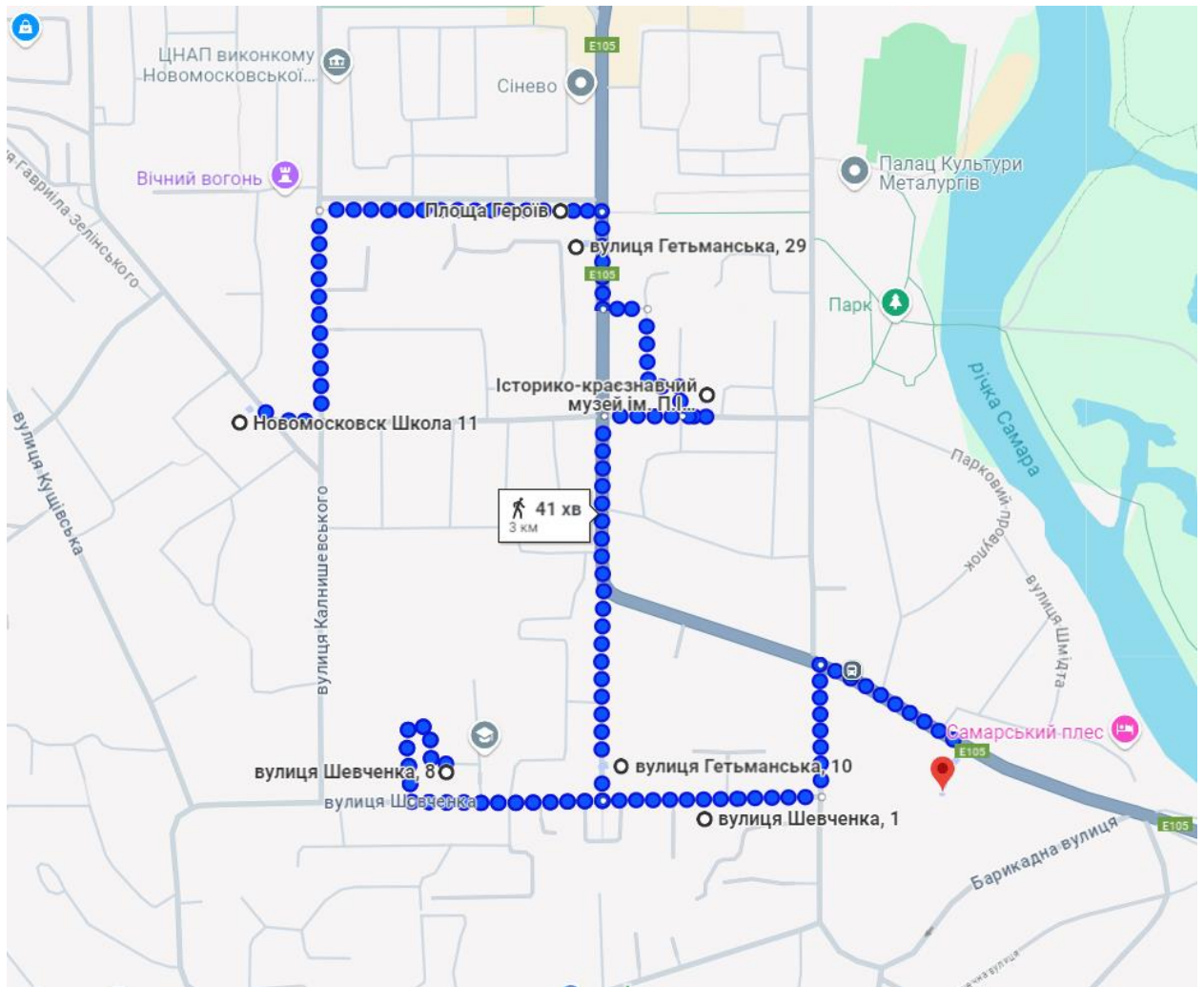

Рисунок 2.2 – Карта маршруту «Безбар'єрна екскурсія по місту Самар»

Джерело: розроблено автором

У табл.2.3 представлено робочий план, де перелічено основні етапи підготовки до «Безбар'єрної екскурсії по місту Самар» з відповідними дедлайнами та відповідальними особами.

Таблиця 2.2 – Опис маршруту «Безбар'ерна екскурсія по місту Самар» з урахуванням зазначеної протяжності та часу

Зупинка	Опис місця	Час на зупинку (хв)	Час на перехід (хв)
Лицей №11, Самар	Початок екскурсії, збір групи, короткий інструктаж та знайомство з маршрутом. Архітектурна пам'ятка кінця XIX століття. У 1930-х роках тут відкрили педагогічний інститут, що функціонував до 1941 р. Під час нацистської окупації тут знаходилось гестапо, а на подвір'ї проводились розстріли підпільників, військовополонених і мирних жителів. У 1950 р. тут відкрилася загальноосвітня школа № 11.	5	–
Площа Героїв	Місце для вшанування видатних особистостей, яке сприяє патріотичному вихованню учасників екскурсії.	5	5
Вулиця Гетьманська, 29	Архітектурна пам'ятка початку XX століття. Тут з 1919 по 1921 р. навчався український письменник Іван Бгмут. У 1923 р. на базі будівлі була створена педагогічна школа. Під час нацистської окупації будівля була штабом італійських військових. З 1957 р. тут знаходився торгівельно-кооперативний коледж.	5	4
Історико-краєзнавчий музей ім. П.І. Калнишевського	Архітектурна пам'ятка початку XX століття. До 1942 р. у будівлі проживав і працював міський лікар М.Я. Дубровський, який був розстріляний нацистами. Після війни тут розміщувалися різні установи. З 1970-х рр. тут розташовувався Новомосковський музей.	10	3
Вулиця Гетьманська, 10	Пам'ятка архітектури початку XX століття, збудована в 1908 р. Після революції й до 1950-х рр. тут функціонував міськвиконком.	5	3
Вулиця Шевченка, 8	Пам'ятка архітектури кінця XIX століття. З 1976 по 1990 роки тут викладав відомий український драматург Григорій Максимович Бораковський, а також був заснований перший в місті драматичний гурток. У 1930-х рр. тут почала діяти школа, а після війни – загальноосвітня школа № 8.	5	4
Вулиця Шевченка, 1	Ще одна архітектурна пам'ятка цієї вулиці. У дореволюційний період це був перший в місті кінотеатр, що належав І.А. Дубілеру. У 1930-х рр. це був кінотеатр ім. Петровського, а до початку 1990-х рр. – міський кінотеатр «Авангард».	5	3
Свято-Троїцький собор	Релігійна пам'ятка з історичним значенням і вражаючою архітектурою.	10	4

Джерело: складено автором

Таблиця 2.3 – Робочий план, основні етапи підготовки до «Безбар'єрної екскурсії по місту Самар» з відповідними дедлайнами

№	Завдання	Відповідальні особи	Дата початку	Дата завершення
1	Розробка маршруту екскурсії з урахуванням безбар'єрного доступу	Координатор екскурсії, експерт з безбар'єрного туризму	01.03.2025	15.03.2025
2	Оцінка доступності туристичних об'єктів (пандуси, доступність для маломобільних груп, шрифт Брайля тощо)	Управління культури, спорту і туризму	10.03.2025	31.03.2025
3	Підготовка спеціальних екскурсійних матеріалів для людей з порушеннями слуху та зору	Керівник екскурсійної групи, перекладач жестовою мовою, інструктор з інклюзивної екскурсії	20.03.2025	10.04.2025
4	Тренінг для екскурсіводів та волонтерів щодо особливостей роботи з людьми з особливими потребами	Координатор екскурсії, тренери з інклюзивного туризму	01.04.2025	20.04.2025
5	Створення інформаційних матеріалів (банери, карти, розклади екскурсій) для доступності учасникам з обмеженими можливостями	Управління культури, спорту і туризму, дизайнер	01.04.2025	25.04.2025
6	Проведення тестової екскурсії для людей з обмеженими можливостями	Координатор екскурсії, екскурсіводи, волонтери	26.04.2025	28.04.2025
7	Оцінка та корекція маршруту після тестової екскурсії	Координатор екскурсії, Управління культури, спорту і туризму	29.04.2025	30.04.2025
8	Офіційний запуск безбар'єрної екскурсії по місту Самар	Управління культури, спорту і туризму, екскурсіводи	01.05.2025	01.05.2025

Джерело: складено автором

Складемо кошторис витрат на проведення «Безбар'єрної екскурсії по місту Самар» для Управління культури, спорту та туризму виконавчого комітету Самарівської міської ради (табл. 2.4).

Таблиця 2.4 – Кошторис витрат на проведення «Безбар'єрної екскурсії по місту Самар»

Категорія витрат	Опис	Вартість (грн)
Оплата роботи екскурсовода	Оплата праці екскурсовода, який проводить екскурсію	1000
Перекладач жестовою мовою	Оплата роботи перекладача для осіб з порушеннями слуху	800
Витрати на розробку маршрутів	Створення інформаційних матеріалів (карти, буклети, розклади тощо)	500
Інклюзивні матеріали	Створення та друк матеріалів для осіб з порушеннями зору (шрифт Брайля, тактильні карти, адаптовані путівники)	1000
Витрати на рекламну кампанію	Пропаганда та реклама екскурсії через соціальні мережі, флаєри та інше	500
Тренінги для волонтерів	Проведення тренінгів для екскурсоводів та волонтерів з інклюзивного туризму	400
Адміністративні витрати	Витрати на організацію та координацію заходу (зарплата координатора, звітність тощо)	500
Витрати на забезпечення безпеки	Медичне обслуговування, наявність волонтерів для супроводу та безпеки під час екскурсії	300
Витрати на технічне забезпечення	Оренда аудіосистеми (якщо потрібно для людей з порушеннями слуху)	500
Загальна сума на 1 екскурсію, грн.	Всього витрат на одну екскурсію	5000

Джерело: складено автором

Фінансування «Безбар'єрної екскурсії по місту Самар» здійснюється за рахунок кількох джерел, зокрема:

1. Кошти з міського бюджету:

- витрати на проведення екскурсії будуть покриватися за рахунок коштів, виділених з міського бюджету на культурні та туристичні заходи, що включає фінансування окремих заходів, які реалізуються в рамках державних (регіональних) програм, що не належать до заходів розвитку інфраструктури, але мають значення для розвитку культурної спадщини, туристичного потенціалу та соціальної інклюзивності міста;

- міський бюджет є основним джерелом для покриття витрат на адміністративні послуги, організаційні витрати, оплату праці екскурсоводів та перекладачів жестовою мовою, а також на інші витрати, пов'язані з

матеріальною підтримкою заходу (наприклад, розробка інформаційних матеріалів або оренда технічного обладнання).

2. Власні кошти Управління культури, спорту та туризму виконавчого комітету Новомосковської міської ради:

- Управління культури, спорту та туризму Новомосковської міської ради може виділити власні кошти для забезпечення реалізації екскурсії, що включає витрати на організацію заходу, зарплату координаторів та підтримку волонтерів, що будуть допомагати у проведенні екскурсії;

- власні кошти можуть бути також використані для закупівлі специфічного обладнання, необхідного для забезпечення доступності екскурсії, такого як спеціалізовані технічні засоби для маломобільних груп населення або матеріали для людей з порушеннями зору (шрифт Брайля, тактильні карти).

3. Добровільні внески організацій, підприємств та установ:

- для покриття додаткових витрат на організацію безбар'єрної екскурсії можуть бути залучені добровільні внески від організацій, підприємств, установ, які підтримують розвиток інклюзивного туризму в місті. Це можуть бути спонсорські внески або гранти від приватних компаній або громадських організацій, які зацікавлені в розвитку доступних культурних і туристичних послуг для людей з особливими потребами;

- добровільні внески можуть бути спрямовані на покриття витрат на рекламну кампанію, закупівлю додаткових інклюзивних матеріалів, а також на підтримку інклюзивних тренінгів для волонтерів та працівників, які будуть залучені до екскурсій.

Фінансування цього проекту здійснюється за комплексним підходом, із залученням різних джерел фінансування, що дозволяє забезпечити стабільність проекту та знизити ризики, пов'язані з недостатнім фінансуванням з одного джерела.

2.3 Соціально-економічна оцінка значущості проєкту «Безбар'єрна екскурсія по місту Самар»

Проєкт «Безбар'єрна екскурсія по місту Самар» має значну соціальну та культурну значущість для міста та його жителів. Його основною метою є забезпечення доступності культурних, історичних та архітектурних об'єктів для людей з особливими потребами, зокрема для осіб з порушеннями зору, слуху та маломобільних груп населення.

Такий проєкт сприяє не тільки покращенню якості життя людей з особливими потребами, але й розвитку інклюзивного туризму в місті, що підвищує загальний рівень соціальної відповідальності та взаєморозуміння в суспільстві.

Проєкт також має потенціал стати важливою складовою культурної стратегії міста, оскільки він дозволяє більш широко представленому колу людей брати участь у туристичних заходах, сприяє розвитку доступної інфраструктури та підвищує рівень інклюзивності міського середовища [14]. Короткострокові та довгострокові показники сталості проєкту «Безбар'єрна екскурсія по місту Самар» представлені в табл. 2.5.

Важливим аспектом є те, що екскурсії будуть проводитись не лише з освітньою метою, а й мають реабілітаційний характер, оскільки вони надають можливість людям з особливими потребами бути повноцінними учасниками культурного життя.

Проєкт «Безбар'єрна екскурсія по місту Самар» має велике соціально-економічне значення для міста, оскільки він сприяє розвитку інклюзивного туризму, покращенню якості життя осіб з особливими потребами та створенню комфортних умов для всіх громадян (табл. 2.6).

Проєкт «Безбар'єрна екскурсія по місту Самар» безпосередньо пов'язаний з Планом заходів із впровадження безбар'єрного простору у місті Новомосковськ на 2023-2024 рр., оскільки він відповідає ключовим

ініціативам щодо розвитку інклюзивної інфраструктури та доступності для осіб з особливими потребами.

Таблиця 2.5 – Короткострокові та довгострокові показники сталості проєкту «Безбар'єрна екскурсія по місту Самар»

Тип показника	Показник	Ціль
Коротко- строкові показники	Залучення учасників – мінімум 10 осіб на кожну екскурсію.	Проводити екскурсії щомісяця, залучаючи 10 осіб.
	Інфраструктурні досягнення – доступність основних об'єктів для людей з особливими потребами.	Забезпечити повну доступність об'єктів екскурсії для маломобільних осіб та осіб з порушеннями слуху й зору.
	Соціальна інтеграція – взаємодія між учасниками з особливими потребами та іншими громадянами.	Сприяти інтеграції та соціалізації учасників.
Довго- строкові показники	Поширення проєкту – стабільна кількість учасників та підтримка з боку громадських організацій та державних структур.	Забезпечити регулярність проведення заходів із стабільним фінансуванням.
	Покращення інклюзивної інфраструктури – постійне вдосконалення доступності культурних об'єктів та інфраструктури міста.	Розширення та вдосконалення безбар'єрної інфраструктури на базі зворотного зв'язку з учасниками.
	Підвищення впізнаваності міста – збільшення кількості туристів, які відвідують місто завдяки інклюзивним заходам.	Залучити туристів з інших регіонів і підвищити репутацію міста.

Джерело: складено автором за [30]

Проведення таких екскурсій сприяє покращенню доступу до культурних та історичних об'єктів міста, підвищує інтерес до місцевої історії та підтримує реалізацію місцевих державних ініціатив для розвитку безбар'єрного середовища [21]. Проєкт «Безбар'єрна екскурсія по місту Самар» має не лише соціальну, але й економічну цінність для міста. Хоча основною метою є створення умов для осіб з особливими потребами, зокрема для людей з порушеннями слуху, зору та маломобільних груп населення, важливо зазначити, що цей проєкт також приверне увагу широкого кола туристів.

Таблиця 2.6 – Соціально-економічна значущість проєкту «Безбар'єрна екскурсія по місту Самар»

Напрямок	Соціальне значення	Економічне значення
Інтеграція осіб з особливими потребами	Підвищення соціальної адаптації осіб з особливими потребами, зменшення рівня ізоляції та стигматизації.	Спрощення доступу до культурних та історичних пам'яток, що підвищує туристичну привабливість міста.
Підвищення рівня інклюзивності громади	Формування інклюзивного середовища, підтримка рівності серед громадян, підтримка громадянської відповідальності.	Залучення нових туристів, розвиток інклюзивного туризму, підвищення репутації міста серед регіональних та міжнародних туристів.
Виховання терпимості та поваги	Формування толерантного ставлення до осіб з інвалідністю, підтримка соціальної рівності та інклюзивності в суспільстві.	Збільшення попиту на інклюзивні послуги, підвищення конкуренції на ринку туристичних послуг.
Розвиток туристичної привабливості міста	Залучення різноманітних груп туристів, створення можливості для всіх громадян незалежно від фізичних обмежень пізнавати культурну спадщину міста.	Зростання кількості туристів, збільшення доходів від туризму, розвиток нових туристичних маршрутів і послуг.
Створення робочих місць	Створення нових робочих місць для гідів, асистентів та спеціалістів з інклюзивних технологій.	Стимулювання розвитку ринку праці та створення додаткових робочих місць для місцевих жителів.
Залучення інвестицій у розвиток інфраструктури	Покращення доступності міських об'єктів для людей з особливими потребами, розвиток безбар'єрної інфраструктури.	Залучення інвестицій для реконструкції інфраструктури міста, що сприяє розвитку інклюзивного туризму та підвищує інвестиційну привабливість.
Підвищення іміджу міста	Формування образу міста, яке підтримує рівність і інклюзію, що позитивно впливає на громадське сприйняття.	Покращення іміджу міста, залучення інвесторів і нових мешканців, підвищення економічної активності.

Джерело: складено автором

По-перше, інклюзивні екскурсії часто стають цікавими для більшої кількості осіб, оскільки такі заходи передбачають створення умов для зручного перебування всіх категорій відвідувачів, включаючи їх супроводжуючих.

Особливо важливим є той факт, що зазвичай люди з особливими потребами подорожують в супроводі родичів, друзів або асистентів. Це означає, що кожен учасник екскурсії може бути представником більшої групи людей, які також бажають скористатися безбар'єрними послугами. Завдяки цьому проєкт має потенціал залучити не лише осіб з обмеженими можливостями, але й їх супутників, що значно розширює аудиторію потенційних туристів [3].

Такий підхід може суттєво підвищити туристичний потік у місті Самар. Сім'ї, друзі, колеги людей з особливими потребами, а також представники різних організацій, які підтримують інклюзивний туризм, також зацікавлені у відвідуванні таких екскурсій. Більше того, екскурсії з інклюзивними елементами часто є більш комфортними та адаптованими для широкої аудиторії, що підвищує їх привабливість серед туристів, які шукають доступні та зручні тури.

Завдяки таким факторам туристичний потік у місті Самар може значно зрости. Впровадження безбар'єрних екскурсій створює нові можливості для розвитку інклюзивного туризму, покращує репутацію міста серед туристів, зокрема на міжнародному рівні, і сприяє розвитку місцевої економіки через залучення додаткових туристів і інвесторів. Це в свою чергу може стати основою для створення нових туристичних маршрутів і послуг, що відповідають вимогам інклюзивності та доступності для всіх громадян.

Внаслідок військових дій в Україні кількість осіб з інвалідністю та особами з особливими потребами значно зростає. Багато людей отримують травми під час бойових дій, що призводить до постійних або тимчасових порушень фізичних можливостей [1]. Це створює нові виклики для суспільства, зокрема у питаннях адаптації та інтеграції таких осіб у повсякденне життя. Тому розвиток безбар'єрного туризму стає важливим кроком для забезпечення рівних можливостей для всіх громадян, незалежно від їхнього фізичного стану [6].

Цей факт має суттєву значущість для розвитку інклюзивного туризму в Україні, зокрема в місті Самар. Зростання кількості осіб з особливими потребами створює додаткову потребу в створенні комфортних і доступних умов для їхнього дозвілля та соціальної інтеграції.

Безбар'єрний туризм не тільки сприяє покращенню якості життя таких осіб, але й відповідає на нові соціальні виклики, забезпечуючи їм можливість активно брати участь у культурних та рекреаційних заходах, що є важливою частиною процесу реабілітації та соціалізації.

У зв'язку з цим, проєкт розвитку безбар'єрного туризму в місті Самар стає ще більш актуальним і необхідним. Врахування цієї соціальної потреби дозволить не лише полегшити життя осіб з обмеженими можливостями, але й стане важливим елементом загальної стратегії розвитку інклюзивного середовища в місті та Україні. Тому сприяння розвитку безбар'єрного туризму має стратегічне значення для підтримки соціальної рівності, а також для створення більш інклюзивного та доступного туристичного середовища.

Таким чином, проєкт «Безбар'єрна екскурсія по місту Самар» є важливим не тільки з точки зору соціальної інтеграції, але й має значний потенціал для економічного розвитку міста, підвищення його туристичної привабливості, поліпшення інклюзивної інфраструктури та розвитку місцевої економіки.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

За результатами кваліфікаційної роботи бакалавра сформовано наступні висновки:

1. Проведено аналіз сильних і слабких сторін міста Самар, який виявив наявність значного економічного потенціалу, зокрема через потужний промисловий сектор та кваліфіковані кадри. Однак оцінено, що економічні виклики, такі як падіння діяльності підприємств через військові ризики, втрата трудових ресурсів через міграцію та недостатнє фінансування, потребують особливої уваги. Проаналізовано також екологічні проблеми, зокрема забруднення через промислову діяльність та підтоплення територій, що потребують невідкладних заходів для покращення ситуації.

Оцінено можливості розвитку міста Самар, зокрема в контексті безбар'єрного туризму, завдяки вигідному географічному розташуванню та розвиненій інфраструктурі. Водночас проаналізовано, що існуючі транспортні обмеження та зношена комунальна інфраструктура є значними перепонами для реалізації цих можливостей. Оцінка соціальних ініціатив, таких як покращення медичного обслуговування та зростання трудових ресурсів, показала, що розвиток інфраструктури та підтримка малого і середнього бізнесу є необхідними для забезпечення сталого соціально-економічного розвитку міста.

2. Проведено дослідження соціально-економічного розвитку міста Самар, яке охоплювало аналіз змін у чисельності населення, виробничих секторах економіки та розвитку інфраструктури. Визначено, що місто володіє значним економічним потенціалом завдяки наявності промислових підприємств, однак для забезпечення сталого розвитку в майбутньому необхідно сприяти розвитку нових галузей, зокрема туризму.

Проаналізовано туристичні ресурси міста Самар, включаючи природні, історико-культурні та інфраструктурні аспекти. Виявлено, що місто має значний потенціал для розвитку туризму завдяки історичним пам'яткам, культурним подіям та природним зонам, таким як парки та річки. Проте для

того, щоб ці ресурси стали основою для сталого розвитку туризму, необхідно внести зміни в інфраструктуру та забезпечити доступність для туристів.

3. Визначено, що розвиток безбар'єрного простору є ключовим елементом для забезпечення рівних можливостей для всіх верств населення, особливо для осіб з обмеженими можливостями. У місті Самар активно розробляються стратегії для поліпшення доступності фізичного середовища, інформації, цифрових послуг та громадських просторів. Основні напрямки включають покращення транспортної інфраструктури, впровадження інклюзивних технологій, а також створення умов для рівноправної участі осіб з інвалідністю у різних сферах суспільного життя. Проте, існуючі бар'єри в доступності, особливо у сфері працевлаштування та освіти, потребують подальших зусиль для інтеграції всіх громадян у соціум.

Пропозиції щодо покращення безбар'єрного середовища в місті Самар включають адаптацію робочих місць для осіб з інвалідністю, розширення програм доступності для навчальних закладів, а також вдосконалення інфраструктури для полегшення мобільності. Важливими є також розвиток інформаційних технологій, які забезпечать доступ до необхідної інформації для осіб з вадами зору та слуху. Постійний моніторинг стану безбар'єрності та впровадження відповідних рішень дозволять створити умови для комфортного життя осіб з інвалідністю, а також сприятимуть розвитку безбар'єрного туризму в місті.

4. Результати моніторингу інфраструктури міста Самар вказують на необхідність значних покращень у забезпеченні доступності для осіб з особливими потребами. Більшість елементів транспортної, готельної та туристичної інфраструктури потребують вдосконалення для створення безбар'єрного середовища. Впровадження спеціальних заходів, таких як встановлення пандусів, ліфтів і спеціальних підйомників, а також доступ до інформації за допомогою сучасних технологій, дозволить забезпечити зручність пересування та активну участь осіб з обмеженими можливостями в

суспільному житті. Для ефективної адаптації міського середовища потрібно комплексно підходити до вирішення цих питань.

5. Зазначено, що розвиток безбар'єрного туризму в місті Самар, зокрема через організацію безоплатних екскурсій для осіб з порушеннями слуху, зору та маломобільних груп населення, є важливим кроком у напрямку інклюзивного туризму. Ці екскурсії, що враховують потреби різних категорій осіб, сприяють не лише культурному обміну та пізнавальній діяльності, але й мають значний реабілітаційний ефект. Вони сприяють соціальній інтеграції, покращують психологічний стан учасників та розвивають навички самообслуговування, що підвищує рівень доступності та інклюзивності міського середовища. Такий підхід зміцнює соціальну відповідальність і допомагає створити комфортний простір для всіх громадян.

6. Проєкт «Безбар'єрна екскурсія по місту Самар» має важливе значення для розвитку інклюзивного туризму та покращення якості життя осіб з особливими потребами. Він створює умови для доступу до культурних, історичних та архітектурних пам'яток міста, враховуючи потреби різних категорій осіб, зокрема з порушеннями зору, слуху та маломобільних груп населення. Такий підхід не тільки сприяє соціальній інтеграції, але й підвищує рівень взаєморозуміння і відповідальності в суспільстві, формуючи інклюзивне середовище для всіх громадян.

З економічної точки зору, цей проєкт сприяє розвитку інклюзивного туризму, підвищуючи туристичну привабливість міста та створюючи нові можливості для працевлаштування. Залучення нових туристів та інвесторів стимулює розвиток місцевої інфраструктури, що, в свою чергу, підвищує економічну активність міста. Впровадження таких ініціатив також сприяє покращенню іміджу міста, зміцнює його репутацію як інклюзивного та прогресивного, що важливо для залучення додаткових інвестицій і розвитку культурного туризму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барвінок Н. В., Барвінок М. В. Вплив російсько-української війни на туризм в Україні та перспективи його розвитку в майбутньому. *The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects: Scientific monograph*. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2022. С. 24-32. URL: <http://surl.li/rafcia>.
2. Барна М. Ю., Тучковська І. І. Безбар'єрне середовище для осіб з інвалідністю в туризмі. *Вісник ЛТЕУ. Економічні науки*. 2020. № 61. С. 5-11. URL: <http://journals-lute.lviv.ua/index.php/visnyk-econom/article/view/716/681>
3. Безугла, Л.С., Белобородова М.В., Герасименко Т.В. Формування інклюзивно-реабілітаційного туризму в Україні. *Інновації та технології в сфері послуг і харчування*. 2022. 2(6), С. 20-25. [https://doi.org/10.32782/2708-4949.2\(6.2022.4](https://doi.org/10.32782/2708-4949.2(6.2022.4)
4. Безугла Л., Куваєва Т., Герасименко Т. Проблеми та перспективи розвитку інклюзивного туризму в Україні та Європі. *Економіка та суспільство*. 2022. (43). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-3>
5. Вектори розвитку туристично-рекреаційних систем Дніпропетровської області / М.В. Белобородова, Л.С. Безугла, А.В. Бессонова, Л.А. Бондаренко, Т.В. Герасименко; М-во освіти і науки України, Нац. техн. ун-т «Дніпровська політехніка». Дніпро: Журфонд, 2024. 186 с. URL: <https://surl.li/lspywh>
6. Влащенко Н. М. Проблеми та перспективи розвитку інфраструктури для потреб інклюзивного туризму. *Бізнес Інформ*. 2018. № 9. С. 122–126. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2018_9_20
7. Герасименко Т.В., Омеляненко Д.М., Кувавiна В.Є. Виклики та перспективи залучення інвестицій у туристичну сферу України в повоєнний період. *Управління змінами та інновації*. 2024. №12. URL: <https://cmi.politehnica.zp.ua/index.php/journal/issue/view/12>.

8. Герасименко Т.В., Реученко Б.М., Коростильов Р.І. Вплив туристичного потенціалу на соціально-економічний розвиток м. Новомосковська Дніпропетровської області. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2023. Випуск 4. С. 44-48. URL: <http://surl.li/arflzl>.

8. Данчевська І., Калайтан Т. Інклюзивний туризм: світовий досвід та перспективи розвитку в Україні. *Development Service Industry Management*. 2024 (2), 96–104. URL: [https://doi.org/10.31891/dsim-2024-6\(14\)](https://doi.org/10.31891/dsim-2024-6(14)).

9. Державне агентство розвитку туризму України. URL: <https://www.tourism.gov.ua/>

10. Дніпропетровщина: сім туристичних родзинок. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29989296.html>.

11. Кожухівська Р.Б. Підвищення конкурентоздатності туристичної дестинації. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2020. Том 31 (70). № 1, С. 160-164. URL: http://econ.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/31_70_1/29.pdf.

12. Корж Н. В., Басюк Д. І. Управління туристичними дестинаціями: підручник. Вінниця: «ПП «ТД Едельвейс і К», 2017. 322 с.

13. Кривенкова Р. Ю. Поняття та сутність туристичного потенціалу: державно-управлінський аспект. *Ефективна економіка*. 2019. Випуск 9. С. 126-134. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?n=9&y=2019.pdf>.

14. Марченко О.А. Концептуальні засади регіонального розвитку туристичної індустрії. *Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка*. 2017. № 10. С. 454-458. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/10_ukr/79.pdf.

15. Методичні рекомендації з питань формування безбар'єрності в туризмі. ДАРТ. URL: https://drive.google.com/file/d/1sGn4DpjrSjohyq1n8v_AyxSQdlCtzm7k/view?usp=sharing

16. Місто на Самарі. URL: Історична довідка <https://novomoskovsk-rada.dp.gov.ua/pro-misto/istorichna-dovidka>.

17. Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#n10>.

18. Самарівська міська рада. Офіційний сайт. URL: <https://samar-rada.dp.gov.ua/>.

19. Самарівський Історико-краєзнавчий музей ім. П. Калнишевського. URL: <https://surl.li/rztvxu>.

20. Орловська А.В., Герасименко Т.В. Розвиток безбар'єрного туризму перспективи та виклики у місті Самар : матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф. «Сучасні тенденції розвитку індустрії туризму та гостинності: глобальні виклики», м. Харків, 15 квітн. 2025 р. Харків. 2025. С. 383-387. URL: <https://drive.google.com/file/d/1ZHnwieO9xAG8lXGUh1uaR5dWmIuyUoyM/view>.

21. Острянин С. О., Безугла Л. С., Белобородова М. В., Кулівар В. В. Економічні стратегії розвитку інклюзивного туризму для реабілітації та реінтеграції ветеранів: сучасні виклики та перспективи. *Економічний вісник Дніпровської політехніки*. 2024. №2. С. 184-196. <https://doi.org/10.33271/ebdut/86.184>.

22. Панухник О.М. Інноваційний потенціал регіонального розвитку туризму та рекреації із залученням молодіжного ресурсу: передумови формування та векторність управління. *Галицький економічний вісник*. № 2 (49). 2015, С. 5-12. URL: <https://galicianvisnyk.tntu.edu.ua/pdf/49/102.pdf>

23. Практичний посібник з питань рівності людей з інвалідністю в ЗМІ: Репрезентація. Доступність. Керування. Репозитарій ЮНЕСКО. <https://doi.org/10.58338/EVPN2632>.

24. Про затвердження Плану заходів із впровадження безбар'єрного простору у місті Новомосковськ на 2023-2024 роки. Розпорядження від 22 листопада 2023р. № Р-157. URL: <https://surl.li/cc/mkeokz>.

25. Слатвінська Л. А. Перспективи розвитку інклюзивного туризму в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 5. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1684>.
26. Труніна І. М., Сосновська Ю. Р. Стан міжнародного туризму для осіб з інвалідністю в Україні. *Modern Economics*. 2019. № 15(2019). С. 191-195. [https://doi.org/10.31521/modecon.V15\(2019\)-27](https://doi.org/10.31521/modecon.V15(2019)-27).
27. Юхновська Ю., Риженко О., Омельчак Г. Напрями формування безбар'єрного середовища в туризмі для людей з інвалідністю: теоретичні аспекти. *Review of transport economics and management*. 2023. No. 10 (26). P. 60–68. <https://doi.org/10.15802/rtem2023/300234>.
28. Управління культури, спорту та туризму виконавчого комітету. Новомосковської міської ради. URL: <http://surl.li/hpwms>.
29. 600 об'єктів із семи областей України на інтерактивній мапі безбар'єрності. URL: <https://life.liga.net/istoriyi/news/600-obiektiv-z-semy-oblastey-ukrainy-na-interaktyvniy-mapi-bezbariernosti-detali>.
30. Biddulph, R. and Scheyvens, R. (2018). Inclusive tourism development. *Tourism Geographies*. Vol. 20. No. 4, pp. 589-609.
31. Cloquet, I., Palomino, M., Shaw, G., Stephen, G., Taylor, T. (2018). Disability, social inclusion and the marketing of tourist attractions. *Journal of Sustainable Tourism*, 26(2), 221–237. URL: <https://doi.org/10.1080/09669582.2017.1339710>.
32. Darcy, S., McKercher, B., Schweinsberg, S. (2020). From tourism and disability to accessible tourism: a perspective article. *Emerald Publishing Limited. Tourism Review*. Vol. 75 № 1. pp. 140-144. URL: <https://surli.cc/rhzrts>.
33. Porto, N., Rucci, A.C., Darcy, S., Garbero, N. and Almond, B. (2019). Critical elements in accessible tourism for destination competitiveness and comparison: principal component analysis from Oceania and South America. *Tourism Management*, Vol. 75 №3. 2019. pp. 169-185, doi: 10.1016/j.tourman.2019.04.012.

34. Rubio-Escuderos L., García-Andreu H., Ullán de la Rosa J. (2024). What Is Leading Destinations Towards Inclusivity? Analysis of Accessible Tourism Drivers from a Stakeholders' Perspective. *Tourism Planning & Development*. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/21568316.2024.2356816>.